

עתר | יד

גיליון לזכרה של זהבה הכהן

פרידה וחיבור | חשוון תשע"ט

עורכים: אבישר וסיון הרשפי

מיסודו של מבוע

מקימו ועורכו הראשון

יעקב אבן-חן ז"ל

כתב העת יצא לאור
בתמיכת מועצת הפיס לתרבות ולאמנות

עיצוב גרפי: מיכל קוטנר
עריכה לשונית וניקוד: כנרת עזריאל
אמנות מלווה: תדהר אילון אזולאי
תמונת שער: זוג עם מטרייה, שמן על בד, 80 x 120 ס"מ.

©
כל הזכויות שמורות

עתר
יוצא לאור על ידי עמותת מבוע

חשוון תשע"ט (2018)
כתובת המערכת: atar670@gmail.com

הפקה:
הוצאת מכללת הרצוג - תבונות
המכללה האקדמית הרצוג
אלון שבות 9043300
טל' 02-9937333
פקס' 02-9932796
דוא"ל: tvnot@herzog.ac.il

ISSN 0541-5829

סדר הדברים

5	דבר העורכים
7	מלאכי ועדן הכהן הקדשה
8	זהבה הכהן בחלומי
9	האוכל למשול ברוחי?
11	אני רק שאלה
13	כנרת סמואל פולק מסכת סוכה
14	צעידה
15	חבילה עוברת
17	זמן אלול
18	חן ציון אלחי שבת של חסד
18	שבת חול
19	נבואה
20	עמיר עקיבא סגל דם על המסך
21	דברים שאומרים אנשים אחרים כששואלים אותם
23	הבן
23	הבן מודה
24	רחל סירקיס (הוא אמר לה לא וזו הייתה)
25	מראה מראה
26	דבורה רזיאל זגורי חתונה
34	שפי רוזנצוויג אני רק שאלה
38	אזכרה
41	חלונותינו פרומים
43	א.פ. ריד (מתחילה)
44	אהרל'ה אדמנית קרוב-רחוק
45	מבטן
46	ביקור חוזר
47	פנימייה
48	זהר גולדנר עם עגלה בידיים
50	מכתב לגמולה
51	מכתב לאהוב
52	שרית עיני ריץ' (יום אחד הכול יהיה פשוט)
53	המוות שבינינו

54	לאיש שעזב	
54	היעדרו	
55	חוף כנרת-ירדן	ראובן קומר
58	מחזור דם ירח	דביר שרעבי
58	אבן	
59	חיי שגרה	עודד בן-דורי
61	בין הר וגיא	עדן הכהן
83		החלל הפרטי
85	מה אומר לאם	יוסי סויד
87	יום הזיכרון תשע"ז	שרה שקל
89	לסדר את ארון הספרים	
90	סבתא זהבה	מיכה הכהן
91	הבשורה על פי	צוריא אל אסף
93	איניומולדת לאח	
94	כי שוב	נעמה שפירא
96	תאמין או לא	צבי סלע
98	זה היה של סילביה	אלחנן מילר
101		מטפס על קירות האמונה
103	אחד ולא בחשבון	יצחק צונה
104	לבד	
105	געגוע	דורון פוקסמן
106	אני יכול להתפלל?	
108	וחבטתי	נחום אבניאל
109	אני מאמין	
110	כאוהב מדיח את ריחה	יהודה ויטלזון
111	התנעה	גלעד מאירי
112	נסיעה בירושלים	
114	יבוא דודי לגנו	אבינועם ביר
115	אחור וקדם	
116	בין השמשות	יפעת גלבר
117	ייתכנותך	
118	כל שנה בחורף	בכל סרלואי
120	כמעט אביב	פליס מרים קאהן זיסקין
122		ריאיון עם הרב תדהר אילון אזולאי
133	שירים מתוך 'חכמת האין סוף'	תדהר אילון אזולאי

*

הַאֲמַנְסֵי הַרְדִּיקָלִים לְבַד חֲפְשִׁים?
שְׁאֲלֵנִי בְּנֵי הַבְּכוֹר
בְּכוֹר הַנְּתוּק
שֶׁל זַעַם הַחֹר הַשְּׁחֹר

*

וְזָרְעָתְךָ בִּי אֲזוּ אֶת נֶצֶר הַיְדִיעָה
שֶׁנִּקְשָׁר וְנִחְבָּל זֶה בְּטַבוֹר זֶה

(אהרלי'ה אדמנית)

*

אֲךְ הָיוּ מִתְרוֹצְצִים, וּמִתְנַעֲגֵים וְהוֹלְכִים, זֶה אֶל זֶה.
בוֹרְחִים, וְנִרְקָעִים זֶה מִזֶּה
לְתַקֵּן בְּאֶחָד שְׂרֵשׁ עֲלִיוֹן.

(א.פ. ריד)

דבר העורכים

הפרידה והחיבור שבירידת הנשמה, שבלידה, שבשלבי הגדילה וההתבגרות, היציאה מן הבית והקמת הבית, לידת הילדים, שילוחם. ובמעגלים רחבים יותר – החיבור והפרידה ביחס לעם, לאלוהים, לקבוצות שיוך חברתיות ואידאולוגיות; כל אלו הינם מהדברים הנוגעים במקומות העמוקים ביותר בחיינו. ניתן לראותם כלוחות הטקטוניים של הנפש, שרק מעליהם מונחים שאר הדברים. ראייה זו שוללת את הניסיון לתאר את הקיום האנושי כאטומים בודדים שיצירת הקשרים ביניהם מצויה רק ברובד משני, תועלתני ולא מהותי, ומציירת את החיבורים (ואי לכך גם את הפרידות) ברובד הראשוני והעמוק ביותר של האישיות. משום כך גם כאשר ניגש אדם לסכס חיים או תקופות חיים, פעמים רבות הוא מוצא כי הדברים שנשארו עימו, ואם כך גם נגעו בנצח, אינם הישגיו או השם שקנה לו, אלא הפרידות שעבר בהם והחיבורים שקנה במהלכם ונשארו מסורגים בנפשו.

גם ברמת המיקרו ניתן לראות עד כמה משמעותיים החיבורים והפרידות; החל מן הפרידות והחיבורים המשפחתיים המתרחשים שוב ושוב במעגלים היומיים והשבועיים, עבור דרך ה'חיבור והפרידה מן המקומות שבהם אנו מצויים במישור היומיומי, וכלה בחיבור ובפרידה מן הזמנים, המועדים, עונות השנה ותקופות החיים. ניתן לראות כיצד משתנה הווייתנו כאשר כל אחד מהם מפיק מאיתנו חלקי אישיות אחרים.

הכתיבות בגיליון זה ממוקדות בחיבורים ובפרידות שבחיי אדם, חוקרות אותם ונותנות להם ביטוי.

ארבעה שערים לגיליון: 'אני רק שאלה' – ממוקד במישור הקיומי של היחיד; 'חלונותינו פרומים' – על החיבורים והפרידות שבמעגל המשפחתי; 'החלל הפרטי' – על החיים והמוות; ו'מטפס על קירות האמונה' – ממוקד בזיקה ובריחוק שבמרחבי האמונה.

חותם את הגיליון ריאיון עם הרב תדהר אילון אזולאי, שעבודותיו העמוקות והמרהיבות מלוות את הגיליון.

כל אלה לפניכם.

גיליון 'עתר' זה
מוקדש לזכרה הטוב
של

זהבה הכהן
לבית צוקר

זהבה נולדה בחיפה בט"ו
בשבט תרצ"ג. היא הייתה
בוגרת מעולה של בית הספר
הריאלי העברי בחיפה (מחזור

ל"ב), חניכה מצטיינת של קורס הקצינות הצה"לי (אפריל 1952),
אשת משפחה מסורה ואוהבת לאבינו משה יבל"א, לבניה, לנכדיה
ולנכדותיה, לניניה ולנינותיה.

מלבד, ארבע אהבות פיעמו בליבה: אהבת הדעת, אהבת הספר,
אהבת השפה העברית ואהבה עזה לעם ישראל ולארצו.
נתבקשה לבית עולמה בכ"ט בשבט תשע"ח.

להלן שני חיבורים שכתבה אימנו זהבה במהלך לימודיה בבית
הספר הריאלי בחיפה: הראשון בכיתה ו', בהיותה כבת 12, והשני
בכיתה ח', בהיותה כבת 14. החיבורים מובאים כלשונם, למעט
תיקוני כתיב בהתאם לכללי הכתיב הנהוגים בימינו (באותה עת
נהג בבתי הספר הכתיב החסר) ותיקון סגנוני אחד.

הבהרה: כל ימי מלחמת העולם השנייה חסרה אימנו את אביה
שנסע ערב המלחמה לארצות הברית ולא יכול היה לשוב ארצה.
באותן שנים ארוכות ידעה משפחתה מצוקה חומרית קשה וחסך
רגשי.

ינעמו לה רגבי הארץ שכה אהבה.

עדן הכהן
החוג לספרות
המכללה האקדמית הרצוג
אלון שבות, גוש עציון

מלאכי הכהן
החוג להיסטוריה
ולמדעי המדינה
אוניברסיטת דיוק
צפון קרוליינה, ארה"ב

ט"ו בטבת תש"ה | 3I.XII.44 | חיבור מס' 10

בחלומי

בחלומי והנה אני רואה בקעה נחמדה מלאה פרי ומיני פרחים מרהיבי עין ומשובבי נפש. זוהי טבריה וסביבותיה. והנה ים כינרת המסנוור את העיניים בנפול עליו אור השמש. גליו אשר צבע כסף צבעיהם מתנפצים ברוך אל החוף. אכן! מה נהדרת סביבה זו הרחוקה מכל תשואות החיים. הם נשמע רק קול הציפורים המצייצות, וכאילו גם הן מפחדות להפריע את השקט הנסוך על פני כול.

הנה אני רואה את אבי ואנוכי שטים בסירה המחליקה אט-אט על פני הראי החלק והשקוף, ים כינרת! עוצמת אני את עיניי ושומעת את דברי אבי המספר על קהילות גדולות וחכמיהן אשר היו בטבריה לפני.

ופתאום התעוררתי. עיניי עוד היו נסוכות שינה, אבל ליבי היה ער. ומתפללת אני: מי ייתן וישוב אבי בקרוב אל ארצנו ונחזה במו עינינו שוב את הסביבה הפורחת והדשנה וקהילות החכמים אשר יקומו בה.

כ"ח בטבת תש"ז | 20.1.47 | אימון מס' 12

הנושא: האוכל למשול ברוחי?

האוכל למשול ברוחי ולהמשיך את חיי הרגילים, חיי יום-יום, עת שארית הפלטה תתדפק על שערי הארץ, עת ילדי ישראל שנפל בחלקם המר להיוולד בגולה ולעבור בכל שבעת מדורי הגיהנום הנאצי הולכים ונובלים בלא עיתם?

האוכל למשול ברוחי בקוראי כיצד פליטינו קופאים בקור, בדרכם לארץ היעודה?

האוכל למשול ברוחי בהרהרי כי שנתיים לאחר הניצחון על האויב הנאצי נעולים שערי הארץ בפני אודים מוצלים מאש?

ימים קשים עוברים עלינו, ואנו הנוער, שרואים בנו את עתיד האומה, חובה כפולה מוטלת עלינו; ללחום ולהמשיך בדרך שהחלו אבותינו ללכת בה, דרך בניין ויצירה והכשרת הארץ לקליטת מיליונים מאחינו. רוחנו לא נפלה בנו וידינו לא רפו. גם בימים קשים אלו יכולים אנו להצביע על מפעלים נאים שביצענו למרות כל המכשולים. לא ניתן לרוח הייאוש להשתלט עלינו, אלא להפך; אתה תמשול בו!

אני רק שאלה

כנרת סמואל פולק | מסכת סוכה

הסֶכָּה שְׁלִי תְלוּיָה
מול חֲלוֹן הַקּוֹמָה הַשְּׁנִיָּה.
אֲנִי יוֹדַעַת שֶׁהִיא לֹא כְּשֶׁרָה.
אוֹלֵי אֶפְלוּ פְּסוּלָה.
אֲבָל מָה אֶעֱשֶׂה וְעַדִּין
אֲיִנִּי יוֹדַעַת אֵיךְ
עוֹשִׂים לָךְ מְקוֹם בְּקֶרֶקַע
אֵיךְ מְקַשְׂרִים אוֹתָךְ לְכָאן,
לְרַגְעֵי אָבֶק וּמְרִיבָה וְכוּיָצִי הַנֶּפֶשׁ הַקְּטַנִּים.
רַק לְפַעֲמִים דְּמַעוֹת שְׁלִי עוֹשׂוֹת קְשׁוּטִים תְּלוּיִים בְּסִכְךָ שְׁמִידָה
וּתְפִלוֹת גְּזוּרוֹת נִיר שְׁלִי מִתְנַדְּנָדוֹת לְפָנֶיךָ בְּרוּחַ.

צעידה

אני עושה הליכה לילית מסביב לקבוץ מקיפה חיי ילדות שלי
בתוך חצי שעה
וקצב צעדים מפעים בי רגשות
רית רפת השחרור
בתאנים ליד הלול כמיהה ראשונה לשיר
עלבונות שבתי הטרקטורים בתצר מוסך
תמימות פתוחה וירקה שלי מתגלגלת בדשא הרחב
בושה מתפוצצת בין השיחים
קולות צפרי לילה שצעקו בי בדידות החיים בלהקה
הנועות הנדנדה במגרש לבי הנע בין חמלה לכעס

הזרח בקבוץ תמיד נראה קרוב. אורו צהב הלילה, עמוס כאור
בבית הילדים בימות החורף.
בו בזמן מחמם ושואב אותי לשקעורויות האפלות שלו

אני מאטה צעדי זכרונותי, שיהיו דומים לי כפרורי לחם שמפוררת
אם אל פי גוזלה
שיוכל לעכל.

ומגיעה לביתי
מתנשמת.

חבילה עוברת

ההבנות נמסרות ארוזות היטב
ויש בהן כדי לנחם מעט את לבי
ויש בהן כדי לפשר מעט ביני לבין מה שעדין איני מבינה.
וכמו במשחק החבילה עוברת
דוקא ברגע שהמוזיקה לרגע מפסיקה
אפשר עטיפה אחת להסיר
בכל פעם
מעט להתקרב אל נקדת המרכז
למשש אותה באצבעות שואלות
ולשוב להמשיך באותו מעגל.

נוף בירושלים, שמן על בד, 200 x 155 ס"מ.

זמן אלול

אלול הוא זמן שיר.
הרגע הפצוע ביותר בשנה השוטפת.
אלול הוא הברך המועדת ונדקרת בשדה
ממתנה למלך
שיתכופף לנחם ולחבש.

ודקא בזמן הזה אנו נחפזים
לסדר הכל רצים מאספת הורים אחת
לאחרת מצירים טבלאות משימות וכריכים
שלא נפל ולא נכלם שלא נתפס בלתי מוכנים.

אלול הוא הזמן בין ערות לשנה
מתחת לשמיכה נאספים חלומותיו
ואנו נחפזים להעיר ולעורר (לקום מיד, שלא נאחר).
מבקשים לדחק אותו ולהדחיק את כאבו.

המהלך בשדה אלול ועיניו ולבו פקוחים
ימצא שם
מות ופצע ותינוקות נולדים
ימצא שם חלומות
ימצא קולות ותהומות ונגונים.
המהלך בשדה אלול
יאסף לתוכו בכורי רוח סתו
יאסף נפשו ויתעטף.

חן ציון אלחי | שבת של חסד

קרני השמש החמות נכנסות דרך החלון שנשבר בפורים
והמוזגן חזר להשמיע קולות זעמים של פועל בנזן ברמדאן
מבקש ממני שאצא החוצה.
החדר גדול ואני לא לבד.
מסתכל בשעון שעל הקיר, נגש אל החלון השבור
מכסה אותו בשמיכת הפלטה של שבת.

החדר חשוך, רק אני והמוזגן
הוא משמיע קולות נעימים של חסד
ואני שר לו "מזמור מזמור שיר"

שבת חול

אני נכנס למקוה ואני ערם.
הבושה גורמת לי להביט ארצה, בושה של יום דין.
ההליכה עם המגבת על הכתף מטהרת כמין הודאה בחטאים
וחרטה.
אני מתלבש בבגדי השבת, הולך לבית הכנסת בקדשה שכאלו
תמשך לעד.

ובבית כנסת יום חל ואני מתבייש כל כך בבגדי הלבנים,
אני הולך לחזן ולוקח מעט מן הביץ שעליו, מורח על גופי ואני כמו
כל האנשים.

נבואה

חול המדבר חודר לעיני.
השמש צורבת את בשרי.
קול ה' עולה על גבעות החול הצהבות.
ודבר בפיו.

אני שוכח, מתחנן שיגיד שוב.

עמיר עקיבא סגל | דם על המסך

סַפֵּר הַהוֹלָכִים בְּצַד הַחֶשֶׁךְ
הַנִּשְׁכָּחִים נְעִים בְּרַקַּע
הַמְצַפִּים הַחוֹתָמִים בְּשִׁמְם
הַזּוֹכְרִים אֶת כָּל הַמוֹפְיָעִים עַל הַמָּסַךְ
קוֹרְאֵי הַעֲתוּנִים הַמְמַתִּינִים לְסוֹף שְׁבוּעַ
הַדְּנִים בְּמֵאמְרֵי דְעָה מוֹכִיחִים בְּשַׁעַר
מְדַפְדְּפִים בְּסַפְרִים מְמַלְצִים נִמְכָּרִים
מֵאֲמִינִים לְרִדְיַת הַטּוֹרְפִים
הַנְּעִים עַל פְּנֵי הַשֵּׁטַח
לֹא נוֹתֵר דָּבָר
דָּבָר לֹא יִשְׁאֵר
חוֹשְׁשִׁים מְפַלִּיטִים בְּאוֹר
מִתְפַּשְׁטִים בְּהַתְנַדְּבוֹת בְּחֻדְרֵי
מִחְפְּשִׁים עֲמֻקִּים בְּאַתְרֵי הוֹרְדוֹת
מִחְפְּשִׁים מְצַלְמָה טוֹבָה יוֹתֵר
מְכַשֵּׁר חֲדָשׁ אַחֵר יוֹתֵר
נִמְלָטִים מִהַמְחָשֵׁב אֶל תְּרוּעִים
מוֹתִירִים יְלָדִים תַּחַת שְׂמִיכוֹת
אֶל תוֹךְ הַלַּיְלָה
אֵין אֶרֶץ אַחֶרֶת אֱלֵא
מִתְקַלְחִים בְּתוֹרוֹת
בְּבִנְיַי דִּירוֹת
הַבַּיִת שֶׁטָרַם קֶס יִפֹּל

דברים שאומרים אנשים אחרים כששואלים אותם

אֲנַחְנוּ לֹא נִבְגַד בְּנִשְׁוֹתֵינוּ
נִרְדָּמִים לְאַחַר הַרְדָּמַת הַיְלָדִים
נִאֲחָזִים בְּמִשְׁכּוֹרוֹת
מִתְפַּנִּים לְאָכַל מוֹל מִשְׁהוּ
תְלוּיִים בְּרִשְׁתִּי שֶׁתַּעֲבֹד
כֹּל הַזְּמַן שֶׁתַּעֲבֹד
שֶׁלֹּא נַעֲמַד מוֹל זֶה
שֶׁאֵין כָּאֵן בְּעֵצֶם אֵלֶּא
לְאַבֵּד אֶת הַנְּשִׁימָה
מַחֲסֵר מוֹכְנוֹת לְנִסּוֹת וְלָרוּץ
רַק כְּדֵי לָרוּץ וְלִזְכּוֹת בְּנִשְׁימָה בְּמָרוּץ
אֲנַחְנוּ לֹא רָצִים וְנָשִׁים אַחֲרוֹת
לֹא הָיוּ מְעַנֵּינוֹת
מִפְחִיתִים בְּפַחְמִימוֹת
מוֹסִיפִים שְׁעָר
מְסִירִים שְׁעָר
אוֹהֲבִים אֶת נִשְׁוֹתֵינוּ
אוֹהֲבִים אֶת הַיְלָדִים בְּבֵית אַחַר
עִם אִשָּׁה שְׁמוֹכָה לַעֲשׂוֹת הַכֹּל
אֲנַחְנוּ מוֹכְנִים לַעֲשׂוֹת הַכֹּל
אֲנַחְנוּ לֹא נַעֲשֶׂה דָבָר
אוֹכְלִים מוֹל מִשְׁהוּ
אוֹלֵי שׁוֹתִים וְהַיּוֹם הוֹלֵךְ
אֲנִי לֹא מַעֲשֵׂן, תוֹדָה
אֲנִי לֹא מַעֲנֵן, תוֹדָה
לֹא הִצַּעַתִּי לָךְ בְּכֻלָּל
אִישׁ מוֹזֵר נֶעַ בֵּין רְצוֹנוֹת
שֶׁל אַחֲרִים לְבֵין חוֹבוֹת
מְדַבֵּר בְּגוֹף רֵאשׁוֹן רַבִּים
אוֹלֵי הוּא לֹא רָאוּי לְרַחֲמִים
רוֹצֵה לְהִיּוֹת רָאוּי לְנַחֲמָה
גְּלִידָה בְּלִי מַכְסָּה
מִשְׁהוּ לְאָכַל מוֹלוּ
לְסִים וְלִדְעַת שְׁאֵף אֶחָד

לא יקח לך את הצלחת
אם לא תרים אותה בעצמך
כפוי טובה, חזר לכאן
ילד אחד התעורר לנו.

הבן

הבן פחד להפך לאם
בעקר כשהיה מבטל
או כשאסף את הילדים
אל עוד אחר צהריים ארץ
וערב אינסופי ולילה
דבר לא נשכח
ואולי נשכחו דברים
הגוף מתרבה
לא סולח לעצמו
אחרי שהילדים נרדמים
עושה את עצמו עובד
שותה שוב ונרדם

הבן מודה

זה נמשך יותר משרצה
יותר משהיה מוכן להודות
בדף קורות החיים ובראיונות העבודה
האבטלה והמאבק והפשרות
מקום וזמן שמדברים עליהם
רק בדיעבד וגוף שלישי
מוציא כסף ללא פרנסה
איזו עוד תקנה הייתה לו להמשיך
ככל שהיה יותר אב
נאלץ להיות ילד
לבקש כסף
להתנצל על טעויות
לצעק, בלי להשמע
בגוף ראשון יחיד. בזמן הונוה.
אבא צדק.

רחל סירקיס

*

הוא אמר לה לא וזו הייתה
אמירה שכזו שהיא שתקה
אחר כך הוא הלך והיא רצתה
לישן עצמה לדעת.
לעת ערב, כשנעו הברושים בחלונה הוא חזר
ושאל לשלומה ברכות
היא ענתה "בסדר".

ראיתי פילים קטנים
שלא יודעים דבר
אבל עצובים כל כך
ואיפה לעזאזל הגרון?

מראה מראה

אֶתְמוּל גְּלִיתִי.
אֶת יוֹדְעַת לְהִיּוֹת כְּמוֹ.
נִמְסוֹתֵי אֶל עֲצָמֵי
וּלְרַגַע הֵייתָם שְׁנֵיכֶם אֶחָד
בְּדַמְעוֹתַי.
אֶת, הָאֵלוֹן הָרִזָּה וְהַתְּרַכִּים
רוֹצִים דְּבַר אֶחָד;
לְנוֹחַ.
וְאֲנִי חוֹשֶׁבֶת, לְמָה בְּעֵצָב.
רוֹאֶה לְךָ אֶת כָּל הַשְּׁעָרוֹת
וְלֹא רוֹאֶה דְּבַר.
הַכֹּל אוֹתוֹ דְּבַר.
הַכֹּל אוֹתוֹ דְּבַר.
בְּחֶסֶד.

דבורה רזיאל זגורי | חתונה

ג'ולי יושבת ליד שולחן עגול מכוסה במפה בצבע שמנת, מפיות סגולות מבריקות מקופלות על כל צלחת. היא נוברת במזלג באגרול שלפניה, הנבטים מבושלים יתר על המידה ונופלים מתוכו כמו תולעים מתות.

זו הפעם הראשונה שג'ולי בחתונה ישראלית. הדבר הראשון שהיא שמה לב אליו הוא הבגדים של החתן. חולצת כותנה בצבע תכלת, שני כפתורים פתוחים. מכנסי פשתן בצבע בז' ונעליים חומות גבוהות.

מה פתאום חתן בנעלי עבודה? היא חושבת. בלי חליפה, בלי עניבה? אם ויקטור היה מגיע ככה לחתונה שלהם אבא שלה היה מבטל הכול!

דרך כפתורי החולצה הפרומים של החתן, ג'ולי רואה שערות חזה עדינות. הגברים שהיא מכירה חלקים כמעט לגמרי, ומתחשק לה להעביר אצבע רכה על השערות האלה שמתחממות במפרץ התכלת.

הכלה יפה מאוד, כמו מאדר מרי. השיער שלה, שפרח אחד נעוץ בו, אסוף במרושל, ומרפרף על פניו של כל מי שבא לתת לה נשיקה קטנה, מכניס אותו בסוד הכלולות.

בטקס הרב מקריא דברים ארוכים. מדי פעם מתברח. כך עושה גם הכומר מתיאס בחתונות, בהטבלות, משחרר את הלחץ. הקהל צוחק צחוק עברי גרוני. הצחוק בפיליפינים שונה, חושבת ג'ולי. עגול יותר.

כבר חמש שנים, מאז שג'ולי הגיעה לישראל, היא משחקת עם עצמה את המשחק הזה. "מה כמו אצלנו – מה לא", ומודדת את הדברים כמו בגדים אל מול מראה.

ג'ולי עובדת אצל רוז, סבתא של הכלה. לפעמים לא ברור אם היא עובדת אצלה או אצל רונה, הבת. החברות שלה הזהירו אותה לפני שקיבלה את העבודה שככה זה, ועדיף שתמצא חן בעיני הילדים של הזקן מאשר בעיני הזקן עצמו.

אצל הזקן הקודם היא מצאה חן בעיני הבן ולא כל כך בעיני הזקן. בכל פעם שהגיע לבקר את אביו הוא טרף אותה בעיניו. שנתיים נתנה את עצמה ג'ולי טרף לנרגנותו של הזקן ולמבטיו של בנו, עד שחברה שלה – חברה לספסל בגן הציבורי – סיפרה לה שאחותה עוזבת בחזרה לפיליפינים. הבת שלה המתבגרת עושה שם צרות לסבתא, שותה הרבה אלכוהול, מתחצפת, חוזרת מאוחר, והיא לא מוכנה לגדל אותה יותר.

"את ילדת אותה – את תגדלי אותה", אומרת הסבתא, וכעת מקסין צריכה לחזור. כך סיפרה לה הבחורה על הספסל.

עכשיו, בחתונה של איילת, הנכדה של רוז, ג'ולי מרגישה חלק ממשו. לא חלק מהמשפחה, לא חלק מהארץ. אולי חלק מהאירוע היפה הזה.

הצלם ניגש אל השולחן שלהן. ג'ולי מזיזה קווצה אחת משערה השחור, החלק, אל מאחורי האוזן. האצבעות עוברות אל זווית הפה, מוודאות שאין שם פירור סורר שיצטלם ליד החיוך.

הצלם של החתונה הזאת בוודאי "לא כמו אצלנו", חושבת ג'ולי. הצלם הזה לא מחייך הרבה ולא מתחנף אל האורחים ולא מעמיד אותם להצטלם מחויכים, אלא מרוכז בעצמו ובעבודה שלו.

כמו החתן וכמו מרבית הגברים באולם, גם הוא אינו לובש חליפה ועניבה. מכנסיים לבנים, הדוקים מדי, מבד קצת מבריק. חולצת כותנה לבנה, קצרת שרוולים, ועליה ציורים קטנים של מפרשיות. השרוולים של החולצה קצרים כל כך, שכשהוא מרים יד לצלם מבצבצות שערות בית השחי שלו.

ג'ולי משפילה עיניים אל שיפולי השמנת של המפה, וכשהיא מרימה אותן היא רואה שהוא עומד בדיוק מולה, מצידו השני של השולחן הגדול העגול שיש בו מקומות לעשרה אנשים ורק שתיים יושבות. הצלם מביט בה לרגע ארוך בעיניים חודרות ומצח קמוט, ורק הפה שלו רפוי כמו של תינוק ישן.

פתאום מתנער הצלם ופונה אל ג'ולי: "אנד נאו א פיקטשר אוף סבתא אנד יו".

ג'ולי מניחה את זרועה סביב כתפיה של רוז ומחייכת חיוך גדול. בשביל שתיהן.

הצלם מצלם במהירות במצלמה הדיגיטלית שלו ארבע חמש תמונות שלהן. מצלם והולך לו, מתעסק עם המכשיר.

כשצילם, הישירו מבט היא והוא לרגעים ספורים מכוונים, וג'ולי ראתה פתאום את העיניים שלו, את הצבע שלהן, את הצורה. שקדים בדבש הן הזכירו לה. כמו עוגיות הפסחא שסבתא שלה הייתה מכינה.

עכשיו, בחתונה של הנכדה של סבתא רוז, תמונה עלתה בה: ג'ולי קטנה עומדת על כיסא, מלקקת בלילה מתוקה מהמריט, והשערות נדבקות לה לפנים. קרן אור רחבה נשפכת על רצפת לוחות העץ במטבח, והשמש ניגרת על העוגיות הענבריות.

הזיכרון המתוק הזה העלה בה עצב נורא. כמו גלים של בחילות נפתח סכר הגעגועים שהיא מחזיקה בו אצבע כבר חמש שנים, מאז שהגיעה לעבוד בישראל. קודם אצל הזקן ועכשיו אצל רוז.

זיכרון רוז זיכרון, כדור השלג טס במדרון.

ג'ולי בת חמש, צוחקת על נדנדה שתלויה בין עצי הקוקוס, נופלת אל החול הרך שבחוף. ג'ולי בת שש-עשרה, מורטת גבות עם מרייה. מרייה בת שלושים, בוכה אצלה במטבח אחרי שהתגרשה מג'וני. אימא של ג'ולי מנקה דגים בקערת מתכת.

עד כה שמרה ג'ולי את הזיכרונות בכף ידה כמו בקופסה יפה ומעוטרת, שולה משם זיכרון אחד בכל פעם, כמו פרלין שוקולד מיוחד שמחזיקה בשתי אצבעות בזהירות.

אבל עכשיו, בחתונה, ליד השולחן העגול, פורץ כדור השלג את הדלת של חדר החושך שבתוכה, ומקרין שם ללא רחס תמונה אחר תמונה של החיים שלה בפורט ברטון, פאלאוון, פיליפינים.

מלצרית בבגד שחור ועגיל נעוץ בגבה הגישה מנה ראשונה – דג סלמון ברוטב חרדל, מעוטר בעלי חסה מסולסלת. אולי ריח הדג העלה בה את הזיכרון, אבל פתאום היא נזכרה במשהו והחניקה צעקה, ממירה אותה בלעיסה נמרצת.

בחוף בפורט ברטון לפני תשע שנים – גם שם ראתה את העיניים האלה, כמו עכשיו. גם אז העיניים של הבחור הזכירו לה את העוגיות של סבתא. שקדים בדבש.

על הספסל בפתח הגסטהאוס שלהם ישב בחור רזה, יחף, שותה בירה קרה, לובש גופייה כחולה. ג'ולי ראתה אותו מהגב ותהתה מתי הוא הגיע, היא לא ראתה שבא מישהו חדש. הבחור כאילו הרגיש שמישהו נועץ בו מבט, והסתובב לעברה. ג'ולי השפילה עיניים וחזרה להרים אשפה מחלקת החוף שלפני הגסטהאוס.

אבל הבחור הרזה אמר "הלו", והיא ענתה "הלו", ואז היא ראתה את העיניים האלה, שנראו נהדרות על רקע הרזון והשיזוף. והשמש שהייתה לפני שקיעה צבעה את כולו בנחושת כמו פסל יפהפה. ג'ולי ראתה שעל הגופייה הכחולה מקדימה יש הדפס של כרובי מסמני סטריט.

"איי אם שי", אמר הבחור והושיט לה יד. ג'ולי לחצה אותה בעדינות והרגישה איך היד קרירה מהבירה אבל חמה מתחת, והציגה את עצמה בתמורה: "מיי ניים איז ג'ולי", וחשבה שמי שאומר "איי אם" מגיש מעצמו חתיכה גדולה הרבה יותר ממי שאומר "מיי ניים איז".

ג'ולי הסיטה את עיניה והסתכלה על המצלמה היקרה שלידו. פתאום לא נראה שהוא לבד על הספסל, המצלמה עם העדשה הגדולה יושבה לידו בביטחון כמו בת זוג אהובה. "איי אם א פוטוגרפר", הוא אמר. קצת מתנצל. שלא תחשוב כאילו שהוא בא לצלם להם את השקיעות הנהדרות שלהם ולגנוב אותן הביתה לכודות במצלמה אל הארץ שלו המובטחת.

ג'ולי חייכה וניסתה להגיד "שי". יצא לה "סאי". שי צחק צחוק חם וטוב וסיפר לה ששי בעברית זו מתנה.

עכשיו בחתונה של הנכדה של סבתא רוז ניסתה להניח אותם זה על זה – את סאי מהחוף בפורט ברטון ואת הצלם של החתונה הזאת. פחות רזה, פחות שזוף. ובעיקר האנרגיה שונה. אז הייתה של חופש עמוק, שליו ופרוע. וכעת לחוץ יותר, מסתכל מסביב כל הזמן, ולא רק בגלל העבודה.

בטח גם היא השתנתה מאוד, הרי חלפו תשע שנים. עשתה חשבון מהיר – זה היה הקיץ שבו התקינו בפורט ברטון חשמל והפעילו אותו לשעות מועטות בלילות, נורות של ארבעים ואט החלו לצוץ בבתים הקטנים כמו עוד גלקסיית מראה לזו הנוצצת במיליוני כוכבים בשמיים הכהים של החוף. גלים שקטים ורכים של תיירים שהתאים להם מקום שכוח כזה התחילו להגיע. לוקאס, חבר של

ויקטור בעלה, פתח מלון קטן, וויקטור נכנס איתו שותף בעסק, וכדי לצמצם את עלויות האחזקה עבדו שם שלושתם יחד, ג'ולי ויקטור ולוקאס.

הבחור הישראלי ישב על הספסל אצלם במשך אחד עשר יום ארוכים, הזמין מג'ולי אחת עשרה בירות "רד הורס", וראה אחת עשרה שקיעות שונות ויפהפיות.

ולמרות שהוא התייר והיא נולדה ליד הים הזה, וחיכתה כל יום לאבא שלה שיחזור מהדיג ויביא שלל קטן בארגו למכירה ודג משובח אחד לארוחת הערב שלהם מפרפר ביד, והרימה סרטנים כחולים על החוף ופיצחה קיפודי ים מאז שהיא בת שלוש, למרות כל זאת, נשב מהבחור הישראלי הזה אוויר שקט של בעל בית, וביטחון.

גם אז ידעה שייפגשו שוב יום אחד. לא ידעה מתי ואם במציאות או בחלום, אבל ודאי שייפגשו.

פתאום התביישה בנעלי הלק השחורות עם עקב הרוקי שנעלה לחתונה הזאת, והחביאה אותן מתחת לשולחן. לא ידעה שרוקי כבר לא באופנה בישראל.

*

יש להן, לג'ולי ורוז, טקסים קבועים. כשג'ולי חוזרת מחופשותיה הקטנות של ימי ראשון היא מביאה איתה זר פרחים רענן שקנתה בתחנה המרכזית. את הזר הישן יותר רוז לא מסכימה מייד לזרוק. באורח משונה ג'ולי התרגלה לריח המתוק מדי של פרחים מעופשים, והוא משרה עליה שלווח. אולי כמו של קבר. לאחר שג'ולי מניחה את הפרחים במים, רוז פותחת את ארון המשקאות שצמוד לוויטרנה ומוזגת כוסית לה וכוסית לג'ולי.

קוואנטרו, סליבוביץ'. שמות שג'ולי לא הכירה, אבל האלכוהול הוא אותו אלכוהול שמזכיר לה את אביה, מיידל פאביו סנדרס.

בכל ערב, כששב מיום דיג ארוך, ישב ברגליים משוכלות על מיטת במבוק בכניסה לביתם הקטן, המורס על כלונסאות מאימת הגאות, ושתה ויסקי מקומי היישר מן הפייה של הבקבוק הקטן, פניו חרוצים מן הרוח ובשערו אותות המלח.

רישום בצבע, שמן על בד, 100 x 70 ס"מ

ג'ולי יושבת על הכורסא הכתומה ליד המיטה של רוז, ומספרת לה על ילדותה בפיליפינים.

על הים שמוליד כל בוקר מתנות קטנות שילדי הכפר אוספים בריצה על החול החדש: בקבוק מעניין, קשת לשיער וסנדל כסוף של תיירת. על הנוזל הצהבהב שניגר מקיפודי הים המתפצחים תחת ידי הנשים והילדות ונאסף בבקבוקים ריקים של ג'ין, על השכן שמגדל קוף עצוב קשור בחבל אל עץ קוקוס גדול בחצרו. על בוקר שבו חוזרים הדייגים מכמה ימים בים, עיניהם עייפות, עורם מבריק, בפיהם צחוק, ותיבת קירור מלאת דגים נשמטת מידי אחד מהם. וכמו לצילילי אות סמוי מן האוון, הילדים קופצים בבגדיהם אל המים, תופסים בידיהם וממלאים את החולצות בדגים כסופים שאחר כך יצלו על מדורות קטנות ביחד. על אבא, שבבוקר כזה לא חזר מהים.

ורוז מספרת על ילדותה בברלין. לחמניות לבנות עגולות מוגשות על מגש מכסף, סינרים לבנים מעומלנים וסרט תואם בשיער. רוז סיפרה על מוזיקה באולמות קונצרטים, בפטיפון. מוזיקה שמושכת את הרוח. כל זה "לפני המלחמה כמובן", הוסיפה.

"איזו מלחמה?" שאלה ג'ולי, ורוז תמחה וכעסה וחשה חמלה וקנאה גם יחד בעמים שהמלחמה הגדולה ששינתה את פני האנושות והנפש הפרטית שלה, חצבה בהם ואדיות ופוצצה הרים, היא כאבק פורח בעיניהם, והם אינם מכירים בה דבר וחצי דבר.

אחר כך עוזרת ג'ולי לרוז, שמתנודדת מעט מהמשקה, להכניס את זרועותיה הפריכות אל שרוולי הפיג'מה. וג'ולי, שגם ראשה קצת סחרחר, מכניסה את אפה אל קפלי הפיג'מה, שואפת עמוק את הריח של זקנה ופרחים רקובים, של מרכז כביסה ושארית של טיגון, צוחקת ואומרת לה:

"טל מי רוז, איך זה שעל המרכז כביסה כתוב: בריח של ירח מלא?"

פעם, באחת משיחות הטלפון השבועיות שלה בימי חמישי אל ויקטור, סיפרה לו ג'ולי על המרכז הנפלא הזה והשם המשונה שלו, וצחקה. ויקטור, שעמד על שפת הים והמים ליחכו את אצבעות רגליו היחפות, התרגז ולא הבין איזו ארץ משונה זו שאשתו נמצאת בה, וג'ולי התחרטה על שנתנה לו את המעט הזה ומיהרה לסיים את השיחה.

הערב בחתונה של איילת, המלצרית שיש לה עגיל בגבה מזגה קצת יין אדום לכוס הזכוכית הגבוהה של ג'ולי. במחוות יד היא שאלה אם למזוג גם לרוז. ג'ולי הגניבה מבט סביב, ראתה שאין איש שיתריע על האלכוהול שנמוג עם הכדורים, והנהנה לה כן. כל כך הרבה דואגים יש לה לרוז שחוששים למה שימית אותה, ואין איש שדואג למה שיחיה.

עכשיו שמעט היין נמהל בדמה של ג'ולי, היא עוקבת אחרי הצלם. אולי תיגש אליו? אולי תזכיר לו מי היא? אולי היא תחייך וזה יספיק לו להיזכר? הרי אז בחוף, לאחר ששמטה ידה מידו, חייכה ואמרה לו: "וולקאס טו אאור הוס", הוא אמר לה: "יו הב סאץ' א ביוטיפול סמייל, ג'ולי". הוא אמר את זה בפשטות נקייה, בלי שמץ של פלירטוט. בתשע השנים שעברו מאז צפה ושקעה התמונה הזאת בתוכה, והחיוך שלה אזר אומץ ונפרש יותר ויותר. "השתנית", אמר לה ויקטור בתום הקיץ ההוא. "משתנים עם השנים", היא ענתה לו. לבעלה, בנם של השכנים שגדל לידה על החוף. לבעלה, שמבטן ומלידה חיכה שהילדה היפה, שכבר כשהייתה קטנטונת עוררה בו דברים שאת שמם לא ידע, תגדל והוא יישא אותה לאישה. כשגדלו היה הדבר מובן מאליו, ואיש – כולל הכלה הצעירה – לא חשב שאפשר אחרת. וגם אם אפשר, בשביל מה.

ג'ולי רואה שרוז עצמה עיניים, והניחה בעצמה את ראשה העייף על השולחן. השיער השחור נשפך על מפת השמנת, ואורות האולם החזירו נצנוץ של משי.

"בואי", שמעה ג'ולי קול חם של גבר, "איי ווויל טייק יו הוס". בראשה הסתחררו פני הנחושת של שי בָּאִי, והיא זקפה את צווארה, מנגבת מזויות פיה קור דקיק של ריר שניגר אל המפה.

איתי, האח של איילת, כבר החל להסיע את כיסא הגלגלים של רוז. ג'ולי אספה את תיקה, החליקה את כף רגלה אל הנעל שנשמטה ממנה תחת השולחן, ויישרה את בגדיה.

"סבתא כבר בטח עייפה נורא", הוא אמר. "האמת שגם אני", הוסיף.

בצאתה מן האולם העיפה ג'ולי מבט אל עבר הקהל, אבל לא מצאה את הצלם. רק כתם שמלתה הלבנה של איילת נצרב בעיניה כמו פלאש של מצלמה.

שפי רוזנצוויג | אני רק שאלה

אני רק שאלה, אמרת בקול שקט ובטוח, וניגשת לדלפק מספר שלוש. הפרצוף שלך היה מוכר לי מדי. מוכר עד מטריד. ממש הופיע מולי לאחרונה ולא הייתי בטוחה איפה. חיכיתי שתשאל שאלה טריוויאלית בנוגע לדמילידה או פציעה, אבל הגשת לי מכתב ארוך בכתב יד צפוף. מה שממש לא רואים היום. ואמרת: התינשאי לי? את התשובה ניתן לתת עד היום בתשע בערב. אחרת שתיקה תתפרש כסירוב. רק אני שמעתי, נקרעתי מצחוק. הלכת.

דקה אחרי שהלכת פתחתי את הדפים המקופלים, סימנתי שאני לא מקבלת קהל, חשבתי שאני עושה מהדפים טיאה עוד דקה. כתבת שאתה עוקב אחריי כבר שנתיים. באדיקות, שלא לומר אובססיה. שזה הבהיל גם אותך. מוצא את עצמך בחדרי מדרגות, בקולנוע ובביטוח לאומי, מסתובב בחשאי מחשידה כל כך. שאתה ביישן ברמה גבוהה עם בנות. שאחרי הביקור השלישי שלך בביטוח לאומי אלוהים הניח אותך מולי, ושהתייחסתי אחרת לגמרי לשאלה שלך. שהייתי אמנם עניינית, אבל סבלנית ואדיבה. שלא הבנת מה קרה לך בגוף, בנפש. שרצית מאז רק לשאול אותי את השאלה ששאלת בפעם הראשונה, שזה יקרה לך שוב אבל בפעם הראשונה. בכית באותו ערב משום שזה לא יכול לקרות שוב בפעם הראשונה. הייתי התגלות של אנושיות אחרת בשבילך, כתבת, משהו שכבר לא ציפית ממי שעובדת בבירוקרטיה.

החברות שלי הביטו עליי בתמיהה כשצחקתי והסמקתי במקום מושבי. זה הצחיק אותי כל כך, כי הקודם לך בתור קילל אותי כמו שלא דמיינתי וציפיתי שאדם יכול לקלל. הוא חיבר את כל הקללות האפשריות שקיימות בתנ"ך וברחוב ובאצטדיונים, והפך אותן למטח מעורר השתאות. הוא איחל לי דברים שהאוזן קצרה מלהכיל, אבל ביצירתיות משעשעת. הכול כי אמרתי לו שיקבל את הפיצויים שלו רק בחודש הבא, בגלל שהגיש את הבקשה בסוף החודש הנוכחי.

השינויים החדים בין נטיות הקהל שאני מקבלת הפתיעו אותי. רעדתי לרגע כשהבנתי שעקבת אחריי, שאתה באמת נורא מוכר לי, זה הצמית אותי פתאום. לא נשמתי. פחדתי ממך. רציתי שתעוף מהחיים שלי כמו שהופעת בהם. שונאת סוטים או כאלה

שמתערבים בחייהם של אחרים ללא רשותם. כאלה שבוהים באחרים באוטובוסים או במרכז העיר. חשתי קורבן. בכיתי.

אוריאנה, חברתי הטובה והממונה עליי, ביקשה ממני לעזוב את עמדת הקבלה וללכת להירגע בבית. כיבדה את פרטיותי, לא שאלה מאוס. דבקתי במכתב. פרשת שם את יריעת חייך המדהימה. היית זכאי להכרת משרד הביטחון כך כנכה במאת האחוזים. במסגרת שירותך הצבאי היית טכנאי נגמ"שים. פרשו עליך זחל במהלך אימון והורידו לך את הרגל עד הברך. נלחמת כדי לחזור לשרת עד השחרור בתפקיד משמעותי, בגבול היכולת. התעקשת לא להיקרא נכה. סלדת מזה תמיד. למדת מחשבים ועבדת כמהנדס תוכנה. בלעתי את המילים שלך אבל נרתעתי ממך. עד חמישה לתשע הצלחתי להתאפק ולהיות רציונלית. אבל אז התקשרתי. אמרתי לך שאני כועסת מאוד שהפרעת לי היום. שאני לא נענית לך להצעת הנישואין, אבל גם לא מסרבת. קבענו שנצא בערב שלמחרת.

איחרת בעשר דקות תמימות. רציתי לפרוש כשהגעתי. הזעת וזה לא היה לי נעים. היית יפה, ואני לא חושבת שיש הרבה גברים יפים. התביישת מאוד. כנראה שבביטוח לאומי בזזת את כל הנועזות שלך. זאת באי נוחות בכיסא ממול. המלצר שאל אותי אם הכול בסדר איתך מרוב שזזת. לא ידעתי מה לענות. חשבתי על זה שעקבת אחריי שנתיים. שזה הגיוני שאתה מתרגש ככה. אני פה מולך ואנחנו ממש בדייט. זו הייתה תמצית חייך והסתרת את זה. אמרתי לך שהחיים הם לא סרט. שאתה לא מכיר אותי, שבנית את דמותי בראשך ללא קשר למציאות. שזו חודרנות שלא מקובלת עליי. שאלת אם כל זה הקדמה לסירוב. אמרתי שלא. התחלתי לבכות. אמרתי לך שלא רק שאתה מפתיע אותי, אלא שאתה גורם לי להפתיע את עצמי. הייתי צריכה לסיים את הפגישה, הכול היה דחוק לי מדי. הסברתי, קיבלת. נפגשנו אחרי שבוע. נשארתי ביישן ויפה. החמאת לי על הבגדים, הופתעת, היית עדין. אבל הזעת והלכת קרוב אליי, זה הפריע לי. עדיין כעסתי, אמרתי לך שאני חשה קורבן על זה שעקבת אחריי.

אמרת לי חמישה משפטים בערב הזה. הראשון טען שכולם קורבנות, השני היה: ייסורים הם גם אהבה, את השלישי אני לא זוכרת עד הסוף, אבל משהו על בחירה בכל זמן נתון. יצאנו ארבעה חודשים מופלאים. הבנתי איתך שהחיים הם סרט, הם עולים על כל

דמיון. היית נדיר בהבנה שלך את העולם, בחווייה החד-פעמית של כל אירוע. לימדת אותי להתבייש ולהעז ביחד. דמיינתי אותך עוקב אחריי בכל מקום ומשתוקק. היית תמים וצמא, זה כבש אותי. הייתי מסורתית ועירונית, היית מתנחל ודתי מאוד. לא התווכחנו על כלום. מה שלא הסכמנו עליו, היה מחוץ לשיח. גיששנו אחד אל מרחביו של השני. הייתי איסטניסטיית בלשון המעטה, היית לא נקי בלשון המעטה, זה הציק לי, אבל בלעתי את הרוק. אהבתי את הוריק האוהבים. כיבדת את הוריי הנוקשים. למדנו חסידות וחיללתי שבת, התאהבתי ביישוב שלך אם כי שנאתי את תחושת העימות, החזית בדרך לבית הוריק. זה איים עליי ששונאים שלי גרים בסמוך כל כך. שאולי אני בטריטוריה שלהם, שהם מרגישים נגזלים. אמרת לי שוב משהו על בחירה. דיברת מעט מאוד, כתבת הרבה בכתב צפוף. השארת לי מכתבים צפופים בכתב יד מתפתל ופויטי, תמיד בכיתי כשקראתי אותם.

נעניתי להצעתך. נישאנו כעבור חצי שנה. המשכתי לשרת את הקהל בביטוח לאומי. לימדת אותי שכולם קורבנות. שהייסורים הם אהבה. אמרת שלמדת זאת ממני, באותו יום, כשהייתי אדיבה לבקשתך. לא האמנתי לך. זה החומר שאתה עשוי ממנו. התקשית לעזוב הרגלים ישנים. עישנת, שתית אלכוהול, נכנסת לקונכיית בדידות מדי פעם והשארת אותי בחוץ. לא ניקית אחריו כמו שציפיתי, כמו שביקשתי, אבל כתבת לי תמיד. קנית בכמויות של גדוד בסופר, בשוק. לא משנה כמה התחננתי אליך שהדברים נרקבים. שאנחנו רק שניים. אמרת שצריך להקשיב לשפע של הרגע. אהבת לקנות. אהבתי אותך.

הרינו תינוק ראשון אחרי שנתיים. התחלתי לשמור שבת. אהבתי את השם ואותך. ילדנו לידה שקטה. תינוק מת. בכינו. נכנסת לדיכאון. סגרת את העסק של הנדסת התוכנה. הייתי מפרנסת יחידה. אמרת ייסורים הם אהבה. חיבקת אותי. המשכת לכתוב לי. ידעתי שאתה תחזור מהכול. הרינו שוב אחרי שנה. הפלתי בחודש חמישי. הפעם היית אתה החזק. אני הנתמכת. עזבתי את ביטוח לאומי. דיברת מעט, כתבת הרבה, אהבת הרבה. אחרי שנה יצאתי לגמרי מהמיטה. עברנו מהמושב אל העיר. זה עשה לשנינו טוב. נהיית נקי יותר. קנית קצת פחות בסופר, בשוק. הפסקת לעשן, שתית רק קצת. היו הרבה חברים וחברות חדשים. לא דיברנו על הייסורים, דיברנו רק על אהבה. אהבנו להיות זה ליד זו. כתבת. קראתי.

אחרי שנה בעיר הסכמנו להתחיל בטיפולים. האמנו. התפללנו. נסענו לאומן. לבשתי מטפחת, קיבלתי עוד דברים על עצמי. עבדת במכולת שכונתית, פרחת. הזקנים והצעירים התאהבו בך. היית יד ימינו של שלמה, קשיש עיראקי מקסים. אהבתי את הוריד הטובים, כיבדת את הוריי הנוקשים.

פגישה עם רופא וולגרי הקריסה את המציאות כמו קירות עלינו. אמר שהזרע שלך בעייתי, לא מחזיק. השתמש במטבעות לשון נוראיים. אבל שנאתי אותך פתאום. הרגשתי קורבן. נשאת השפלותיי. צעקתי כמו רחל הבה לי בנים ואם אין מתה אנוכי. שתקת. כתבת שהייסורים הם אהבה. העפתי את כיסוי הראש. התכנסתי אל עצמי, חיללתי שבתות רק בשביל החלל. הפסקת לכתוב. עמדת לידי שעות, מספיק רחוק כדי שלא אבעט בך. אחרי ארבעה חודשים כאלה הוריי הנוקשים ביקשו ממך בנוקשות יתרה לתת לי גט. כיבדת אותם. אהבת אותי. נתת לי גט. אבל ערב לפני, ביקשת שאכתוב לך חודש אחרי שיוולד לי בן חי. התגרשנו. בכיתי, חיבקת. עברת לבית הוריד.

הכרתי תוך שנה איש חדש, יקר. ניקיתי אותך ממני לחלוטין. לא התראינו. שמעתי שפתחת שוב עסק של הנדסת תוכנה. שרזית מאוד. אני מתגעגעת למכתבים שלך. הריתי תוך עשרה חודשים. ילדתי בן זכר. הוא נושא את שמך. התיישבתי לכתוב לך לראשונה. הלילה. חודש להולדת בני. איני רוצה להכאיב לך. אני אוהבת אותך. אבל עכשיו אני, רק שאלה. רק שאלה? ייסורים הם אהבה? אם כן, אני מתפללת עליך.

אזכרה

זה עניין של כמה רגעים עד שכולם יתקבצו אצל סורייה בדרך מבית העלמין, איש בל ייעדר. הינה צעדים במדרגות, רעש הרכבים החונים, סורייה מניחה ורדים מיובשים בקנקן התנה, מיישרת את קוביות הסוכר על המגש עם הספלים. הכול בערמות מדויקות, בטוב טעם. הופכת את האורז על המגש כמו עוגה. ה"טאגדי" קריספי ושחום ומפתה מעל. השולחן עמוס מאכלים מסורתיים בכלים מכלים שונים. תכף פנחס, אחיה למחצה, יאמר דברי טעם. יקרא משניות, מסכת כלים. היא לא דומעת באזכרות בכלל. גם של הבעל, גם של הבן. יש לה את האמבטיה וחדר הכושר בשביל זה. אבל מני שלה. החייל שהשתחרר לפני חודש, ואמר לה שמבית העלמין הוא ממשיך ישר לנתב"ג. לא התווכחה. רק החמיצה פנים, חשבה שיספיק לו כדי להבין שחשובה לה הנוכחות של כולם. משחקת לה לחות בזווית של העין. מתגברת, לחשוב על משהו אחר. פוזלת לחלון, לחניון. רואה את שרית בתה והתאומים בסלקל. יורדים. נישקה אותם כשהמתינו מחוץ לבית העלמין.

ינון גיסה נכנס ראשון. שרה אחותה נכנסת אחריה למטבח להשלים את ההגשות. אוהבת את אחותה כמו שאוהבת את השמש. כמו שאוהבת את הוורדים המיובשים, כמו שאהבה את משאללה האיש שלה שהיום אזכרתו. כמו שאהבה את עמיחי שאזכרתו בעוד חודש וחמישה ימים, כך אוהבת את שרה אחותה הקטנה. נוכחותה הרגיעה מעט את המתח לקראת האזכרה, מי יבוא ומי ייעדר. רצתה מאוד ללוות את מני לשדה התעופה. החזה שלה התחיל לכאוב מהמחשבה שאולי לא יבוא למשניות, למאכלים. טדי השכן הביא עם ילדיו כיסאות, כמו שביקשה. התיישב. החל להעמיס על צלחתו והיא חייכה לעצמה.

תמיר החתן נכנס. האחים של משאללה שמדברים איתה ולא בכאסח, אלברט ויוסי, גם נכנסים. נושקים לה דבר ראשון. היא נאחזת באלברט מעט. תווי פניו זהים לשל משאללה זיכרוננו לברכה, זה מכמיר אותה. אלברט נענה. פנחס, אחיה למחצה, ניגש אליה. ממחר מעט. מבקש להתחיל. מבקשת ממנו לחכות מעט. כולם ישובים. רק מני איננו. אין עשרה לקדיש. היא שבה למטבח להוסיף חורשה סאבוי, שנגמר במרקייה המעוטרת. היא נושמת בכבודות. נשענת על המקרר.

מוציאה את הנייד. לא מחייגת בסוף. מסמנת לפנחס להתחיל.

פנחס פוצח בקול מסביר פנים, ההקדמה הקבועה על המסכתות הנונחות, על טומאת מת, לעילוי נשמת המנוח. אפילו טדי האפיקורס זוכר במעומעם משהו מהשנה שעברה. מני נכנס, מתיישב, הלב של סורייה זו כמו ספינה נטרפת. מני גותן לפנחס רק עוד שני משפטים ממשנה ראשונה באות מ'. אתה יכול לספר משהו מאבא שלי בבקשה דוד פנחס? בטח, אומר פנחס, רק נסיים המשניות ונזכיר בשבחו של המנוח.

אבא שלי משאללה אז אל תגיד מנוח, ואל תדבר איתי על טומאת מת באזכרה של אבא שלי, כי מאוזן או מאונך, חי או מת, אין יותר טהור מאבא שלי, אתה שומע? אתה מתעקש לא להיות רלוונטי, עשר שנים, מסכת כלים, אתה מתחיל לדבר סוגרים את האלבומים. עם כל הכבוד ויש לי כבוד, אני רוצה לזכור את אבא שלי, את אח שלי, מספיק אותיות נשמה עשינו בבית העלמין. הקול של מני נשבר, שובר את כיוון האוויר בחדר. האוויר נדחס, פנחס נעלב. קם, סוגר המשנה, שרית רוצה להשתיק את אחיה העולב בדודה למחצה אבל כמו משותקת.

סורייה אדומה מבושה, נתעלמה ממנה עכשיו הלכה, נסתתמו טענותיה. מכבדת את אחיה פנחס מאוד, גם סוגדת לרוטינה, למנהג היבש, אבל הבן שלה מדבר דברי טעם. מלמולים מקצה החדר, אלברט קם, יוסי אחריו. מתיישרים ליד מני, מחבקים אותו, פנחס סוגר המשנה, מניח את הצלחת. מברך בחיפזון. צועד לכיוון הדלת. יוצא. איש אינו מוחה בידו. איש אינו תובע עלבוננו. השקט מופר.

ינון שואל: מה קרה עם הטיסה? החלפתי בכרטיס לעוד 24 שעות. שרית כועסת, לא מדברת עם אחיה, התאומים שלה בוכים. שרה מחזיקה את סורייה בדרך למטבח. מסכת כלים נאספת בסלון. אלברט מספר על משאללה, יוסי פותח את האלבום המאובק, הם נזכרים בבדיחות נושנות. סורייה עוזבת את הכלים ומצטרפת סביב. כולם נאספים. כוסות התה מתמלאות סביב מני. הסיפורים יוצאים מהדודים החוצה, טדי גם מספר סיפור. משאללה משאללה גואה שרה בבכי, שרית מתקרבת, מני ניגש לחבק את אחותו, היא הודפת אותו. לא צריך להעליב, גם אם אתה צודק, אבא שלנו לא חינך אותנו ככה.

תמיר אורז את הדברים. שותק. מרגיע את התאומים. סורייה, הלב

שלה ספינה טובעת, מקצה אל קצה. מבקשת משרית להישאר. מני
עונה לשרית, את צודקת, אבל עדיף לאבד חצי דוד מלאבד כל
שנה את אבא מחדש. אין מניין לקדיש. מברכים כולם בשקט. טדי
מקפל כיסאות. האזכרה נגמרת. אף אחד לא רוצה להישאר. אף
אחד לא באמת רוצה ללכת.

חלונותינו פרומים

א.פ. ריד

"ראה רית בני
כרית שדה
אשר ברכו ה'
(בראשית כ"ז, כז)

מתחלה,

היו יעקב ועשו נבראים ממקום אחד
ולא נתפרדו אלא בחבלים של לידה.

סוד שושנה.

זה באדם תבשיל
וזה בלבן יושב אהלים.

אך היו מתרוצצים, ומתגעגעים והולכים, זה אל זה.
בורחים, ונרקעים זה מזה
לתקן באחד שרש עליון.

לחזות, נקדים טובים באחיו.
להרים שדות עולם הזה ברעהו.

והיה יצחק הזקן ממשש בכל כך
ומתפלל בדבקות, עיניו עצומות.

הידים ידי עשו
והקול קול יעקב.

טו באב תשע"ח

אהרליה אדמנית | קרוב-רחוק

האמנם הרדיקלים לבד חפשיים?
שאלני בני הבכור
בכור הנתוק
של זעם החר השחר

הנזכה להמיר מדנים ומגננה
בגננא של מדאני
מדיפי ריח שדה
של אדם שהלבין?

יה אחשף לשד עצמיותי
למץ משד ושבר
שעשועי נחומים
של לבון הקרב
וקרבת הלב

מבטן

הַרְגַע הַנִּצְחִי
הָעוֹלָם שֶׁזָּף אֶת אוֹרֶךְ
גּוֹחַהּ מִקְרָב בְּעֶצְמָה שְׁבָרִירִית
חֲשׂוֹף בְּסִגְלִיּוֹתָיִךְ
הַבּוֹכָה עֶצְמָה לְדַעַת
וּבֶן רַגַע הָיִיתִי לְאָב
לְהִמּוֹן רַגְעִים
וְזָרְעָתָּ בִּי אֲזִי אֶת נֶצֶר הַיְדִיעָה
שֶׁנִּקְשַׁר וְנִחְבַּל זֶה בְּטַבּוֹר זֶה
וְנִנְגַח קָרָב
וְנֵאָהֵב עַד בְּלִי מַלִּים
מִבְּלִי יְכֻלַת בְּרוּחַ
מִבְּחִירַת שְׂרֵשׁ הַהֲוִיָּה

ביקור חוזר

הבקרת תוקפת באפן תקופתי
שואלת, תודה, מציעה
אולי, והאם, מדוע, ומה לגבי, ושמה פן ואל
והשלבים כמו בהזון חוזר
שתוף, הקשבה, נתוח המידע החדש העליו בגלגלי המוח
ואז
שיחה חודרת, שאלות, חקירות, תהיה קודרת, הצעות והתייעלות
ואני כבר משתעל
ובקולי נשמעת אכזבה
היעילות לי לעל
ובכלל הפצעתי בשבת שלא עלה עליה על
ונולדתי ללא מום
וכפרה אדמה ארעה ואחפץ
ואראה מה מיטיב ומדיק ואבחר ואקרב לשכן בחצרי
ומה שלא עומד נכון – ידחה בצוק העתים
אולי יתרסק איברים איברים
ושמה ישלח על פני תעלות מרפא
ויצמחו ממנו שבלי שואלות
שפותחות את כל האפשרויות
על בן יעזב איש את אביו ואת אמו
ודבק באשו והיו לבשורה חדתא

פנימייה

איך תרגיש בישיבה, בפנימיה, מָה יהיה אִתְּךָ בְּצָבָא, איך תשרד
בשטח שבוע שלם בלי אמא?
איך תסתדר בעבודה? צריך לבקש ממישהי שתשגיח עליך בשבע
עינים.

ומה עם הקביעות? צריך בטחון כלכלי, שורת רוח לאחר כל
המאמץ.

ומה עם הקבעון? ומה עם העמידה (לפני) והפנימיות?
ומה עם פגישת הלב ושירת הרוח, איפה הן ומי ידאג להן?
ומה עם שבעים תקוני הנשמה הנעלמה ההמויה והדכויה שאין לה
עינים לבקש על נפשה מאת המלך?
הקשרים הקימים – חלקם הסתבכו וחלקם נפרמו.
לבסוף יתרו לבוא בקהל?

זהר גולדנר | עם עגלה בידיים

הזמן זו אחרת עם עגלה בידיים
שואף אל השקט
בקצב הבכי
בקצב הגלגלים
בקצב גלים-נשימות
לא-שלי-בן-שלי
נע על קוי המתאר
סרעפת צלעות וכתפים
שעולות ויורדות, אלוהים, רק בלי מאמץ.
מפעפע בגוף

וכל קיתונות הזמן שחלף
מתעוותים מבעד לקצב הדם החדש
ואני נשאתי מבעד לזמן השקוף
חזרתי שוב ושוב
לאותם מקומות וספסל
לאותם הקולות ותנועות הידים
שהיו בזמנים ישנים.

ועכשו, כאלו דבר לא קרה מעולם.
נמחו עקבותי,
ועקבותיו של אותו הספסל ותנועות הידים
והנני לבר חצויה
מעבר לזמן

ציור נוף, שמן על בד, 100 x 100 ס"מ

מכתב לגמולה

אף ונשיקה וחֶשֶׁךְ
 אל תבכי, טפֶּשָׁה
 לחות הדמעות מדבִּיקה את האף אל הלחי
 והחם האדיר ממס את הקרבים.
 חֶשֶׁךְ מקצה עד אינסוף

שריון קשקשים חשלתי לך,
 תינקת.

והברזל הפך לצמר תחת כפותי הלוהטות
 שימי ראשך החם-המתוק
 המעטר בענן הנוצות הרכות
 על עצמותי, על בשרי

עד ששֶׁצֶף הדם המרתח ירגיע

מבפנים לא נותר לי דבר. העצמות נושאות רק מבחוץ
 רק השער ממשיך לצמח עד אליך
 והריסים מתארכים עם הדמעות

ירד גשם מחר, גמולתי.

וידי האדירות יניפו אותך, ינשקו אותך בכריותיהן המתבקעות
 מיבֶּשׁ

והוא ירטיב אותך, ויצוף לך את הקרבים בשמחה.

בוכים רק כשהגשם, טפֶּשָׁה,

זה גשם מתוק בעינים שלי

שיוֹרֵד אֵלַי תְּהוֹם

מכתב לאהוב

אני אומרת לך מלים נמלים
ואתה עונה לי מלים תחרה
ומזום בקר וערב
קפה ושעון בתפרים עדינים

ואני רוצה להגיד לך אהובי
במלים צורבות מדבש
אהובי,

ואני, שתדע...

ותרדם ורגליך שמוטות יחפות וחלונותינו פרומים
ביתנו מפותח נושם את לילו
אהוב

ואני...

ישן

ורחוק.

נשימותיך מנסרות בי

והחשך פורץ בי, פוער חללים.

אוקיגוסים של חשך תחומים בארבעה קירות.

והפכתי אחת עם כסא ושלחן

תפוררה בתפרים גסים לכוננית הספרים

ויהי בקר

והנה אני לאה.

שרית עיני ריץ'

*

יום אחר הבל יהיה פשוט,
בשאומר לך שלום,
בשתאמר לי להתראות,
הגוף יהיה רק גוף.
וכשיפל לי המפתח מהיד,
הוא יהיה רק מפתח,
רק יד,
רק
יפל.

*

המֹות שְׁבִינֵנו,
נולד בְּשֶׁקֶט,
לא בְּכָה.
יש לוֹ הָעֵינִים שֶׁלָּךְ
וְהִפָּה שְׁלִי.
אֲתָה רִכְנֵת מֵעָלָיו,
כְּדִי לְלַטֵף אֶת מִצְחִי בְּאַצְבַּע רֶכֶה.
אֲחֵר כֶּךָ, כְּבֵר לֹא קִמַּת אֵלֵי אוֹ אֵלֶיךָ
וְלֹא נִבַט בִּינֵנו בְּכִי
וְלֹא הָיוּ שְׁמֵשׁ וּמִים
וְלֹא אֲדָמָה.
אוּלֵי צְרִיךְ לְתַפֵּר,
לְבַדֵּק שְׁאִין שְׁאֲרִיּוֹת,
אוּלֵי צְרִיךְ מְנָה שֶׁל דָּם.
אִין מִי שְׁיִבְדֵק
וְאִין מִי שְׁיִשְׁמֹר
שְׁגִסִּיתָנו
לֹא תִפְקֹר.

לאיש שעזב

וכשֶׁהפְּסִיק לְךָ הָאוֹטוֹמַט שֶׁל "הַכֹּל נִהְיָה בְּדַבְּרוֹ",
כִּי כָּבֵר לֹא רָצִיתָ בְּדַבְּרוֹ,
הֲאִם יָדַעְתָּ אֵיךְ נִהְיָה הַכֹּל?

אוֹלֵי הַרְחַקְתָּ עַד לְסוֹף מַעְרָב,
שֶׁלֹּא לְרֵאוֹת אֵיךְ בְּמִזְרַח,
הַשָּׁמֶשׁ וְהַעֲרֵב,
מִלִּים שֶׁנִּמְזְגוּ אֶל חֵלֶב יְלֻדוֹתָךְ,
עוֹד נִשְׁאָוֹת בְּאֹוִיר,
מִצְפוֹת
לְךָ.

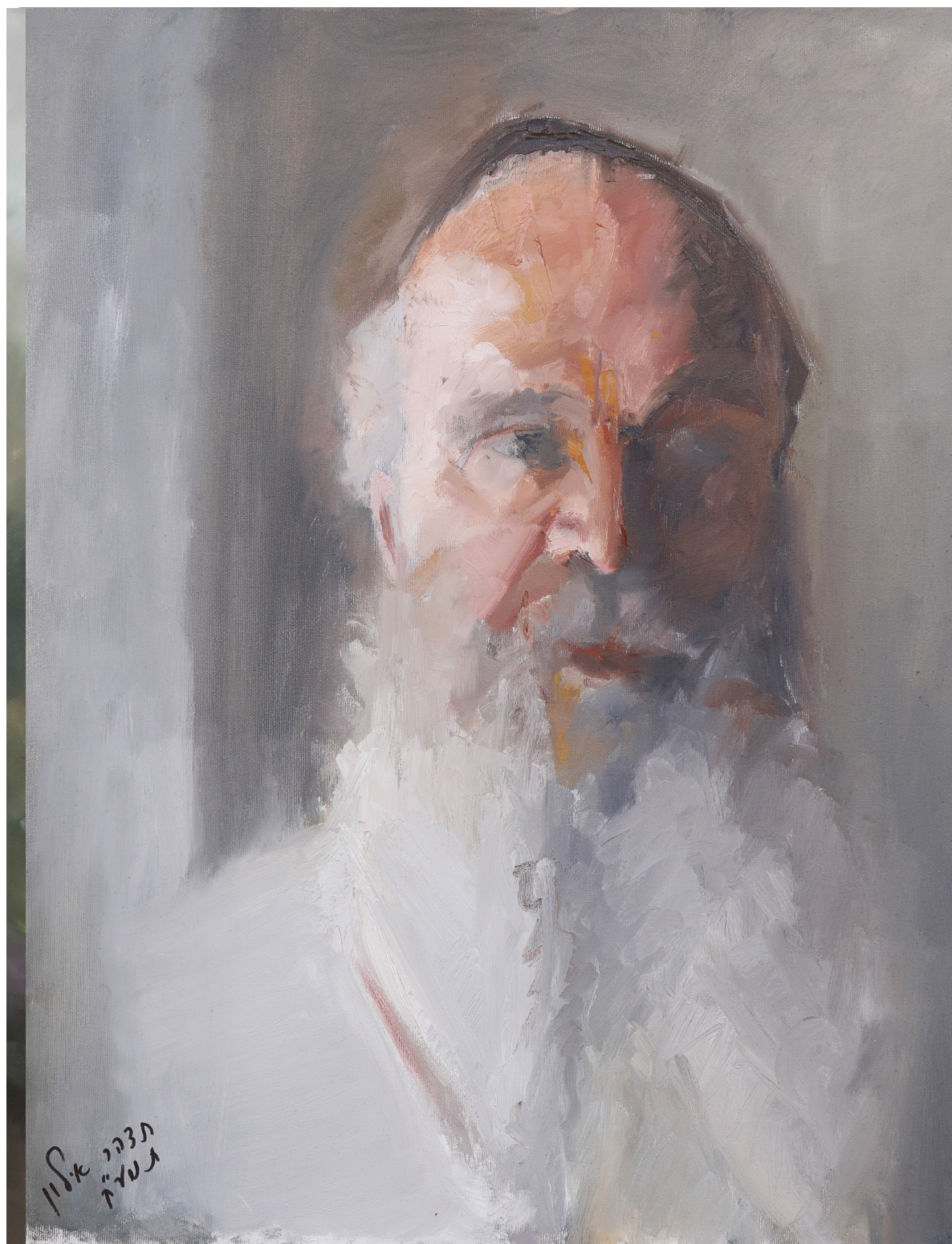
אלול התשע"ז

היעדרו

חוֹשֵׁף אֶת הַפְּגוּם
עָלְיוּ בְּנוּיָה אֶהְבֶּתְךָ.
וְהוּא נִרְעָד בְּרוּחַ,
וְהוּא פָּשוֹט כְּמוֹ מִים
הוֹלְכִים
וְאוֹזְלִים.

ראובן קומר | חוף כנרת-ירדן

בין הים לירדן אי אפשר לראות קו
שיאמר עד כאן הים ומכאן
הירדן זורם מתוך הכנרת ואליה
גם הגבול שלנו מחזיק
את כל הכוחות
הפועלים עליו אחרת היו
מכסים אותנו במי נהר
נעים לכל הכוונים
אדם דרך אניה בלב ים
המים ממשיכים

דיוקן עצמי, שמן על בד מתוח על עץ, 60 x 50 ס"מ

הרבנית איריס, שמן על בד מתוח על עץ, 60 x 50 ס"מ

דביר שרעבי | מחזור דם ירח

ובימים שאַתְּ כְּתָבָה שֶׁל תְּכַרְיכִים
וּכְאֵב וְכִתְמֵי דְמָעוֹת אָנוּ יוֹדְעִים
לְהַפְרֵד זֶה כְּמוֹ מַחְזוֹר דָּם יָרַח.
(אֲפָשָׁר לְהִרְפוֹת וּלְמוֹלֵל חֲמֵלָה וּתְכַלֵּת מִבֵּט).
צְרִיךְ לְהוֹדוֹת: בְּדִירוֹת גּוֹף הִיא מְנוּחָה
שֶׁל עֵשֶׂק
עֲכָשׁוּ רִשׁוֹת גַּעְגּוּעַ

אבן

וְשׁוֹב הַנֶּסֶת דֶּלֶף טוֹרֵד בְּיוֹם סְגִירִי
בְּכִית עַל כְּתַפְּךָ
וְלֹא הִיְתָה יְשׁוּעָה בְּעוֹלָם
רְצִית יֶלֶד בּוֹעֵט וְלֹא מִים אֲדָמִים
וּבְלִמָּה אֶת פִּיךָ מִלְקַלֵּל
וְקִרְאתִי דְמָמָה בְּזִמְנֵי הַזֶּה
שֶׁנִּפְלְתָה כְּמוֹ אֶבֶן
הַיֵּינוּ זְקוּקִים לְגוֹף
וְלֹא יְכַלְנוּ

עודד בן-דורי | חיי שגרה

הכר הגדול עליו נשען גופך
כשאני כמעט נרדם
ואת מניקה
דוחק אותי אל קצה המטה

גבול מלאכותי
מעשה ידי אדם
מנח שם
כמו היינו שתי מדינות
שכנות

ועוד מעט עוברת עלינו
מלחמת מאה השנים
כשאני מעז ודוחף אותך
עם רגל שמאל
אל גבולך הצרפתי
לחמה בעצימות נמוכה

לרגע נדמה היה
כי ותרתי
עפפני כבדים עלי
הפסקת אש
נשקלת בכבד ראש
אך כבר המערכה מתחדשת
וגם ידים נשלחות
אל קו החזית
אלביון הבוגדנית
מכה שנית

גם הפוגות ידענו
במלחמת ההתשה
חפיר עמק
מתוח לארכה של המטה
ואין שיטה

או תכסים
שִׁכַּל לַמְּכֻשׁוּל הַזֶּה

איִבְרִיךְ נְשֻׁלָּחִים
מַעַל הַתְּעָלָה
כְּמוֹ גֶשֶׁר גְּלִילִים
וְאֲנִי מְזַעֵק כּוֹחוֹת שְׁרִיזוֹן
לְהִגּוֹן עַל קוֹ הַמְּעֻזִּים
לִפְנֵי שִׁיתֻמוּטֹט
עַל רֹאשֵׁי
הַמַּעֲרָךְ כָּלוּ

שֶׁלֵב הַגְּשׁוּשִׁים נִמְשָׁךְ
עַד שֶׁקְרָנֵי הַשַּׁחַר מַפְצִיעוֹת
נִסְיָגָה לֹא תִתְבַצַּע בְּשֻׁלְבִים
אֶלָּא בְּמַהֲלָךְ אֶחָד
כְּמוֹ בְּכִי הַתִּינִקֶת
שֶׁפָּסַק בְּרָגַע
וּכְבֵּר הִיא מְבַקֶּשֶׁת לָהּ מְקוֹם
לְהִצְטַנֵּף
וּלְהִשְׁכֵּן שְׁלוֹם
בִּינִינוּ

עדן הכהן | בין הר וגיא

עוד מעט, הרגיש עוזיאל, עוד מעט וגבשושית המועקה, זו שכבר בשעות אחר הצהריים של יום השבת החלה להתגבש בשיפולי בטנו, ושבעות הבאות הלכה ותפחה והתעצמה, והייתה מטפסת אט-אט, אך בבטחה מאימת, אל עבר מרכז חזהו, עוד רגע קט והיא תתמקם לה בנקודת השבר. עוזיאל כבר הכיר היטב את התרחיש הקבוע, וידע כי בו ברגע שהיציקה המאוסה תתייצב אל מול ליבו, יחלו דמעות ענק להיקוות בעיניו ולזלוג מהן ללא מעצור... כן, עוד רגע הוא ימרר כאן בבכי, ולא יעזרו האגרופים הקפוצים, ולא תועיל חריקת השניים, גם לא סטירות הלחי הנוראיות שיסטור על פניו כדי להילחם בגזרת הגוף הסורר. כבר אירע לו כן לא אחת, כשהעליבו אותו בבית הספר, כשפגעו בו בבני עקיבא, שלא להזכיר את הביזיון הנורא מכול בקיץ האחרון בגני טל – כתם עד וחרפת נצח לשמה של משפחת אמת,י, כפי שסיכס באכזריות אחיו שריה הגדול ממנו בשנתיים.

אנחה כבדה נעקרה מליבו, וליבה של ענת, אמו החרדה שעקבה חרש מן המטבח אחרי הלוך נפשו של בנה הצעיר, נצבט בקרבה והיא נשכה שפתייה... מה יהא על עוזיאל שאיננו כשאר אחיו ואחיותיו... אצל כולם המעברים התחוללו כל כך בקלות, בנינוחות, בזרימה טבעית, כשחיוך נעורים זחוח על שפתותיהם... ואצלו כל שינוי ומעבר מטלטלים את רוחו וצורבים את נפשו...

ובחדרו, בלב כבד, החל עוזיאל לפנות את תיק בית הספר הישן ולהעביר את כלי הכתיבה לתיק החדש שקנתה לו אימא לקראת ראשית לימודיו בישיבה התיכונית, ופתע שוב שקע ליבו בקרבו. איפה קלמר העץ הישן שהכין לו סבא?! הוא חיפש בקדחתנות במגירותיו והפך את ארון הבגדים, אך לשווא. נעלם הקלמר. נעלם כלא היה. נתיישב אפוא על מיטתו והדמעות כבר שפעו מעיניו, עד שנזכר: הקלמר, טיפש, הקלמר הרי נשאר בכיתה, במדף השולחן, עם כל החפצים שלפני חודשיים, בסערת העליצות המזויפת פורקת העול של כל מסיימי כיתה ח', הפקרת אותם כי היית משוכנע שלעולם, לעולם כבר לא יבואו לידי שימוש... מי יודע אם עודנו שם... בטח המנקים והמשפצים לקחו לעצמם את הקלמר המיוחד או שהשליכו אותו עם כל הגרוטאות לצפרדע הירוקה... בלב הולם

יצא חיש אל הלילה הסתווי ורץ אל בית הספר החשוך שבשולי היישוב, והרוח הצוננת הייתה מלטפת את לחייו מלוהטות הבכי.

השער הראשי של בית הספר אומנם היה נעול, אך הפרצה בגדר הייתה מוכרת יפה לו ולחבריו, כמוה גם נתיב ההתגנבות פנימה לבניין, דרך פתחי החירום של המקלט. וכבר פסע אל עבר הכיתה דרך המסדרונות החשוכים שקירותיהם הדהדו שקט, והתפלא על שלא העלה עד כה בדעתו שהקירות הסופגים כל ימות השנה צוחות וגערות וגידופים, עשויים לפלוט בלילות בדידותם הקיצית מין המיית דממה סמיכה שכזו. דלת הכיתה הייתה פתוחה, ועל אף החשכה הוא איתר בקלות את מקומו. הטור הקרוב לחלון, שולחן שלישי, בכיסא הקרוב לחלון, דרכו ניתן ללכסן מבטי געגוע אל המגרש, ובימי שני להתפלל שהמורה לספורט ישכח את ההוראות המחמירות של המנהל הרב שמריה ויוציא את כיתת הבנות של טל למשחק כדורסל במגרש...

הקלמר נותר במקומו, ממתין לו בנאמנות... הי, לא חשבת שכל כך מהר תתגעגע לכאן, לעג לו ליבו המר... והוא צנח במקומו והשעיין ראשו על השולחן, כדרך שנהג ברוב השיעורים, ופתאום נזכר במורה איתי... היכן הוא עכשיו?!

כשנכנס המורה איתי לראשונה לכיתה קידמו את פניו פרצי צחוק לעגני. הוא נראה אבוד לחלוטין, פיו פעור למחצה ועיניו קרועות בתהייה... בניגוד לכל המורים היה לו עיקרון מקודש: הוא סירב להרים קולו כדי להשליט משמעת בכיתה, וכך הסתבך עד מהרה עם כולם – עם ההנהלה, ועם המורים הוותיקים, ועם ההורים, ועם התלמידים שהתלוננו על הבלגן הקבוע בשיעורים... והוא לא ויתר. כך, עד לטיול הראשון, לנחל צאלים... שם, כשהאוטובוס של החברה לפיתוח התקלקל, והערב ירד, וכולם ישבו צפופים ודחוקים כדי להתגונן מן הרוח המדברית הצוננת שהחלה לנשב עם שקיעת החמה – בטיול החלו בשעת בוקר מאוחרת וחמימה של יום חורפי, ואת המעילים והסוודרים השאירו באוטובוס – והקולות כולם נעשו מדוכדכים, נרגנים ומותשים, ופתאום איתי החל לספר בשקט, כאילו הוא מדבר אל עצמו, על איזה שיר אחד שאביו לימד אותו כשהיה בן שש, והם נתקעו בחושך בנחל משמר... סתם שיר ישן ולא כל כך מוכר של אריק איינשטיין, שמדבר על מישהו שנקלע לבדו למקום חשוך לחלוטין, וכדי להתגבר על הפחד הוא שורק לעצמו באפלה מין נעימה מרגיעה ומלאת תקווה. איתי לימד

את תלמידיו לשיר את השיר וגם לשרוק את הנעימה, ועד מהרה כולם נתעודדו והצטרפו אליו, וליבם שוב לא היה כבד עליהם, ובנפשם החלה להתעורר חיבה לאיתי, ומן היום ההוא והלאה נהייתה השריקה הזו לסיסמתם המוסכמת של ילדי הכיתה...

ביום הזיכרון לחללי צה"ל סיפר איתי לכיתה שאביו נפל במלחמת שלום הגליל, ושהוא גדל בלעדיו מגיל שבע.

עוזיאל יצא למסדרון שורק את נעימת השיר, וההד נענה לו מכל המסדרונות החשוכים של בית הספר, והוא חשב לעצמו שזו לבטח הפעם האחרונה שמישהו שורק את הנעימה במקום הזה.

*

עודד שיין שב והתבונן בשעונו. "כבר שמונה וחמישה... נו, אז איך באמת ניתן יהיה לסכם בעשרים וחמש הדקות הבאות שבעים ושבע שנות חיים בתל-עומרים?", ותמה על עצמו: "נראה לך שיש באמת צל של סיכוי שדווקא כאן ועכשיו, ברגעים האלה של ההמתנה ברחבת ההסעות, ברגעים האחרונים שלך בתל-עומרים, פתאום תזדרח לך בראשך איזושהי הבנה חדשה שתתיר את הסבך המטורף הזה?"

לפני כמה דקות הודיעה לו נגה, הנכדה של ביטנסקי שעובדת במזכירות, שהנהג התורן מתעכב בעפולה ויגיע לרחבת ההסעות רק בשמונה וחצי. "כבר חס בחוץ", ציינה, והציעה: "תיכנס למזכירות ותשב במזגן עד שנפתלי יגיע", אבל לעודד שיין כבר לא התחשק לפגוש פעם נוספת בפנים חורשות רעה, והוא העדיף לשבת בסככה ולגמוע לגימות אחרונות מן הרוח המזרחית החמימה שמבשרת, כמו בכל אחד מבוקרי שבעים ושבעת הקיצים שעברו עליו בעמק, כי הוא בראשיתו של יום חם. יום חם, מעיק ומכביד.

"אז ככה", הרהר עודד, "אז הינה לשבעים ושבע השנים ושלושת החודשים בקיבוץ תל-עומרים נוספו עוד עשרים וחמש דקות, ואחריהן עודד שיין, הבן הבכור של קיבוץ תל-עומרים (לחיים וגיטה אברמוביץ אומנם נולד בן חמישה חודשים לפני, נדמה לי שקראו לו יוסף, אבל הוא נפטר מאיזושהי מחלת ילדות עוד בטרם

למדנו ללכת), יצא מבעד לשערי הקיבוץ על מנת שלא לשוב אליו עוד... הלוא כשחושבים על כך, אפשר לומר שכמעט כל חיי התנהלו סביב תחנת ההסעות הזו. הנה, עכשיו הרחבה הזו כל כך מטופחת, כרי דשא בצד אחד, שיחי בוגנוויליאה מבהיקים בכתום ובאדום ובלבן ובסגול תוחמים אותה מן העבר האחר, אבל אני הרי זוכר שהיה כאן רק משטח כורכר מאובק מרובב בכתמי שמן טרקטורים, ובצד עמדו גרוטאות חלודות של מכוניות חקלאיות שיצאו מכלל שימוש. כאן היינו ממתנינים בילדותנו לעגלון התורן שיסיע אותנו לבית הספר האזורי, ולכאן, ממש לכאן, הבאתי, בתום מלחמת השחרור, את הארונות של רעי. מכאן גם יצא, רק לפני שנתיים, מסע ההלוויה של רחל, אהובתי וחברתי לחיים, אבל זה כבר סיפור אחר.

באמת, איך אפשר?! איך ייתכן שמי שעמד במרכזו של מפעל האדירים שהתחולל כאן, עודד שיין, איש הפלחה מתל-עומרים, המומחה הגדול של העמק לגידולי שדה, מי שמרכזי משק מכל התק"ם ופרופסורים מהפקולטה לחקלאות ברחובות עלו אליו לרגל כדי ללמוד מפיו תורת ניהול משק פלחה, איך ייתכן שבערוב ימיו, כשכבר ראוי היה לו שיגיע אל המנוחה ואל הנחלה ויתבונן בסיפוק באחרים הממשיכים את מפעל חייו, איך ייתכן שהוא פתאום יקום וילך וישליך את הכול מאחורי גוו? איך אפשר שמי שכל השנים, בשנות העמל הקשות שלא היו יפות מהן, ובשנות הרווחה, שהן הן שורש החטא שמביא עתה לקריסת כל המפעל, נהג להסתכל בעיניים מכווצות ובחיוך שקט של בוז וחמלה בעוזבים, בעלובי הנפש שבמעלה הדרך לא עומד להם כוחם להמשיך ולשאת בעול החזון האנושי הכביר הגלום בחיים המופלאים הללו – רק התבונן, שתק, לא הטיח עלבונות כמו אחרים – איך אפשר שהוא יזנח כך לפתע את מפעל חייו? אז מה, הכול היה רמייה? ימי עמל הפרך, שש עשרה, לפעמים גם עשרים, שעות עבודה לאורך היום, שבעה ימים בשבוע, שלושים יום בחודש... ולילות החריש בטרקטור, כשהעיניים העייפות ביקשו כמעט בכוח להיעצם, יד אחת אוחזת בהגה והיד השנייה לופתת את פלדת הנשק הצונן, קצת כדי לשמור על ערנות וקצת כדי להרגיע את עצמך... אז עכשיו אתה רוצה לומר שהכול הבל? הכול היה לשווא? רגע, רגע, וחייה של רחל, האקונומית המיתולוגית של הקיבוץ, גם הם יצאו לריק? אז אולי גם חנן וחיים וגדי, אולי גם זה היה לריק... הכול היה סתם, סתם, לחינם?!

עיניו נפקחו לראשונה רק לפני שנתיים, אחרי פטירתה של רחל. כל עוד הייתה בחיים, לא חלף בזוג המקשיש אפילו שמץ הרהור על עזיבת הקיבוץ, ועתה הוא נזכר כיצד היו מתלוצצים בו מודעיו הוותיקים שסרו לבקרו בשדות הפלחה: "עודד שיין, אתה עדיין כאן? כל העולם כבר השתגע מזמן, ועודד שיין בגד"ש!", וכיצד היה עונה באמת ואמונה: "פה נולדתי, זה מפעל חיי, ובעפר הזה גם אשמח להיטמן. אשרי מי שמוצא מנוחתו באדמה שאותה עבד כל ימי חייו".

"כן, אני יודע שלעגו לי מאחורי גבי, ונכון, לא כל מה שקרה כאן בעשר השנים האחרונות היה לרוחי: לא חיסול הענפים שאינם רווחיים, לא החישובים הכלכליים הקרים שפתאום החלו לגבור על ערכי השוויון, בוודאי שלא חרפת הפועלים התאילנדים ברפת! אבל מי העלה בדעתו שאעזוב את המקום שלו הקדשתי את כל ימיי – אף פעם לא דרשתי מהמזכירות חופשת לימודים באוניברסיטה, אף פעם לא ביקשתי לעצמי תפקידי מנגנון ופיקוח, לא יצאתי מעולם לטיולים בחו"ל – רק חריש ודישון וקלטור וריסוס. ולחשוב על כך שהכול למעשה אירע בבת-אחת, בחטף, מייד אחרי פטירתה של רחל..."

כל ימי האבל על רחל נמנעו בני דורו מלפקוד את בית שיין. הצעירים יותר דווקא נכנסו ויצאו, אך ביקוריהם היו חטופים והשיחות עימם היו קטועות, עקרות, דלות תוכן, חסרות משמעות עבורו. לא היה מי שיֵשב ויזכר עימו. לתדהמתו של עודד שראה עצמו תמיד עומד במרכז ההוויה הקיבוצית, מתווה הדרך לבני דורו ולבאים אחריו, הוא נותר בודד באבלו. אומנם הוא ידע שעם צעירי המשק אין לו שיג ושיח. הם נהגו ללעוג לו, מאחורי גבו ולעיתים גם ממש בפניו, על חסכנותו היתרה שאותה כינו "קמצנות חולנית", על השפה העברית הנמלצת שבפיו, ובעיקר על התוכחות שנהג להרעיף על הכלל באספות החברים. אבל בני דורו שאיתם חלק את מסע חייו? שושני, ובאומן ונאמן, שהם לא יבואו לבקר?... כתום השבוע ביקרה אורנה באומן בחדרו. נכנסה וישבה ושתקה.

"אורנה, מה קורה כאן?", תבע לדעת.

אורנה הוסיפה לשתוק.

"אני לא מביין, כולכם נעלמתם, כאילו נקשר כאן קשר נגדי, נרקמה מזימה. איזה עוול נורא גרמתי לכם?!"

לאט לאט החלה האמת הקשה להתברר מפיה, תחילה במילים מרוסקות, ולבסוף בורם גורף שאיים להטביע את עווד הנרעש: "אתה כנראה לא הבנת כל השנים, או אולי לא רצית להבין, אבל אנשים לא שוכחים. אנשים שתקו, גם חמישים שנה ויותר, אבל אף אחד כאן לא שכח. כשרחל הייתה בחיים, זה היה שונה. איש לא העז לפגוע בה. היא הייתה האימא של כולנו. אבל עכשיו הכול צץ מחדש, וכבר בהלוויה חשנו שהפצעים, כאילו, נפתחים מחדש. הזיכרונות חזרו, והם עדיין כואבים... כואבים מאוד. בקיצר, אנחנו חושבים שמצד אחד אתה גרמת לעוול ההיסטורי הנורא שהתרחש כאן, ושמצד שני, בסופו של דבר אתה היחיד כאן שלא שילם איזשהו מחיר".

כעבור שלושה ימים, כשיצא מארוחת הבוקר בחדר האוכל, חלפה על פניו רות חייקין.

"עווד", היא קראה אחרי גבו. הוא נדרך לעברה. "יש כמה מילים שאני רוצה לומר לך כבר חמישים שנה".

"ניכנס לחדרי?", הציע עווד.

"לא, לא, אל תדאג, זה יהיה קצר. קצר מאוד. אני מבטיחה לך. אני רק רציתי שתדע שאתה הרסת לי את כל החיים".

"אני?!"

"כן, אתה, אז, באותו יום נורא באביב חמישים ושלוש".

"אני?! אני הרסתי לך את החיים?!"

"כן, אתה. הכול בגללך, בגלל האלימות שלך, בגלל הצעקות שלך, בגלל האיומים שלך. אתה הרי דרשת, בשם כל אלו שחזרו ממלחמת השחרור ובמיוחד בשם אלו שלא חזרו, שיגרשו מכאן את המשפחה של חיים... ואני, אוי, אני כל כך אהבתי את חיים. אתה אולי לא יודע, אבל אנחנו היינו זוג. אבל רק בגללך גירשו אותנו, כמו כלב, והוא לא רצה לדבר יותר עם מישהו מתל-עומרים, ואני הייתי כבר בחודש השלישי", ומכאן ואילך דבריה לוו בהתייפחות נסערת, "ואני הייתי צריכה לעשות הפלה, ואתה הראשון ששומע על זה חוץ מאימא שלי, אבל אתה הרי כל חיך התנהגת כמו שור עיוור ומופרע, כמו דחפור משוגע... עווד שייך, מגיע לך שתישאר כאן מנודה עד יום מותך, תהיה כמו מצורע..." וכאן גברו יבבותיה

והיא נעלמה בהליכה מהירה בין הבניינים.

עד מהרה הבין עודד שלא יוכל להישאר בתל-עומרים. זה אומנם הקיבוץ שלו ולאף אחד כאן אין זכות לגרשו מכאן, אך מה הטעם להישאר מנודה ומושפל בקיבוצו שלו? הבעיה האמיתית הייתה רק שאין לאן לעזוב. גדי, בנו, עזב למרבה הבושה את הארץ ועושה חיל בלוס אנג'לס. עודד היה מעדיף למות ולא לעזוב את ארץ ישראל. ענת, בתו, חזרה בתשובה ומתנחלת לה על איזושהי גבעה בחבל בנימין, ועודד מאוד השתדל שלא לעבור את הקו הירוק כדי שלא ליטול חלק בעוולות הכיבוש. לאן יפנה?

עודד זכר היטב את הבוקר הנורא במדשאה של חדר האוכל, קרוב כל כך למקום שבו הטיחה בו רות חייקין את דבריה. הפילוג במשק, באביב 1953, בין "איחוד" ל"מאוחד", התנהל תחילה בדרכי שלום. אנשי המאוחד העתיקו מגוריהם כמה קילומטרים מזרחה, השדות וענפי המשק חולקו, ועדה שאביו של עודד היה חבר בה חילקה את שאר הנכסים, אפילו את הספרייה העשירה שהייתה מקדש שאליו עלו לרגל כל אוהבי התרבות שבעמק. אבל כעבור כמה שבועות התברר שכמה מאנשי המאוחד נוהגים לפקוד בלילות את הצריפים של בני הנוער, ושם, בלהט מהפכני, עושים נפשות למשנתם הקומוניסטית ולפולחן האישי של הרודן. הם ביקשו להתסיס את הנוער ולחולל בקיבוץ מהפכה פנימית שתביא למזכירות את אנשיהם, וכך לאחד מחדש את המשק תחת דגל אחד, הדגל האדום. למזימה היו שותפים גם שלושה בתי אב שנשארו בתל-עומרים. באותו בוקר עודד פגש את שלושת הגברים מסתודדים במדשאה.

"אהה", קרא לעברם, "טוב שהגיס החמישי חושף סוף סוף את פרצופו האמיתי".

"למי אתה קורא כאן גיס חמישי, פסקודניאק", נענה שוסטרמן לעומתו. מחילופי דברים קשים עברו לגידופים, ועד מהרה התפתחה תגרה. השלושה היו מבוגרים וחסונים מעודד, אך גם כשנאבקו בו יחדיו לא יכלו לחרונו. לעזרתו יצאו עד מהרה כמה צעירים בני גילו מחדר האוכל, וכך התפתחה קטטה פראית על המדשאה. קרשים ממוסמרים וצינורות השקיה צצו בידי הניצים, תגבורת הגיעה מבני המאוחד שכנראה ציפו להתרחשות וארבו בחורשת האיכליפטוסים, ועד מהרה הלהיט הדם שנשפך את השנאה

היוקדת. כמה שוטרים ממשטרת עפולה שהזועקו על ידי הנשים המבועותות, וצפירות האמבולנס שבא לפנות את ראובן אזרחי שאיבד את ההכרה, השיבו למתפרעים מקצת משפיות דעתם.

עודד השתחרר עם ערב מן המעצר בתחנת עפולה, והספיק להגיע לאספת החברים הסוערת. התחבושת שעיטרה את מצחו, קולו הרועם ואזכורם התכוף של שלושת רעיו, חנן, חיימי וגדי, שלא מסרו נפשם כדי ששלוחה של הקומינטרן תשגשג על האדמה הטובה הזאת, עשו את שלהם. צעירי המשק חמומי המוג פלשו עוד באותו לילה לדירותיהן של שלוש המשפחות, העמיסו את חפציהן על עגלת טרקטור ושילחו אותן מתל-עומרים. כעבור כמה ימים שלח ערן שוסטרמן, נער מן המגורשים, יד בנפשו. הוא אומנם נודע מילדותו כמעורער בנפשו, אך היו שקשרו את התאבדותו לזעזוע שחולל סילוקה של המשפחה מתל-עומרים.

*

מצב היחסים בין עוזיאל ובין הקדוש ברוך הוא הינו בכי רע. משך כל ימי החופשה לא הלך עוזיאל עם אחיו הגדולים להתפלל בבית הכנסת במניין. כשהאחים היו שבים מבית הכנסת, הם היו כופים עליו לקום ממיטתו, ואז היה נוטל את התפילין ונעלם מן הבית עד שעת צוהריים מאוחרת. כשאחיו נעדרו מן הבית לא היה מי שיעירו משנתו. ענת ראתה ושתקה.

בינו לבין עצמו חשב עוזיאל כי ראשיתו של השבר הייתה בליל הסדר, כשהיה כבן שמונה. בסופה של ברכת המזון הכריזה סבתא מלכה, אמו של אבא, ברוב רושם: "נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם", נענעה ראשה בחשיבות והתבוננה לצדדים כדי לבחון אם הותירה ההכרזה את הרושם המתבקש. ואז נשמע קולה של איטה בורשטיין, אישה ערירית שאיבדה את בעלה ואת ילדיה בשואה ונהגה מדי שנה לחוג את ליל סדר עם משפחת אמת: "אני דווקא ראיתי כמה וכמה צדיקים שכאלה..." בשבע עשרה השנים הקודמות שבהן נספחה איטה בורשטיין אל שולחן המשפחה בליל הסדר, לא נשמעו מפיה שני משפטים רצופים. לרוב הייתה מסתפקת ב"כן", ב"לא" וב"תודה", שנלחשו בקול רפה וברוח נמוכה מאוד. סבתא מלכה עשתה עצמה כלא שומעת, ורק נופפה בכף ידה בביטול לעבר איטה בורשטיין, אך באיטה נאחזה רוח תזוית ולא ניתן היה עוד לעוצרה, אף שאימא ניסתה

כמה פעמים לקטוע את דבריה ולהזכיר לה שיש כאן ילדים קטנים סביב השולחן: "הרב של טומשוב, למשל, אני מעולם לא ראיתי איש צדיק כזה. פעם, בשוק של טומשוב, קצב אחד, בריון, נתן לו אגרוף נוראי בגלל שהטריף לו פרה ששחט. שני שוטרים פולנים ראו מרחוק את המעשה, התנפלו על הקצב והחלו להכות אותו מכות רצח באלות שלהם, כי גם הגויים ידעו שהרב של טומשוב הוא איש קדוש ביותר. ואז הרב של טומשוב התייצב בין השוטרים והקצב, פרץ בבכי, והתחנן לפני השוטרים שלא יכו את הקצב, כי ודאי היה ראוי לאגרוף שקיבל מהקצב. השוטרים התבלבלו ועזבו את הקצב, והוא נשכב על הבוץ לפני הרב מטומשוב וביקש ממנו מחילה. ומה את חושבת היה הסוף שלו, של הרב מטומשוב? אני, אני איטה בורשטיין, ראיתי אותו ברגעים האחרונים של החיים שלו... לא, לא באושוויץ, בדרך, סתם, באיזה מחנה עבודה... השומר האוקראיני היה צריך להשתין, אז הוא אמר לרב מטומשוב, שידע כמה היהודים מעריצים אותו, שיתכבד ויפתח את פיו... אחר כך ציווה עליו לברך על מה ששתה, ולבסוף ירה לו כדור בראש והסביר לכולם שהרב רימה אותו ולא בירך כמו שיהודים מברכים, אבל אותו הרי אי אפשר לרמות...", כך סיפרה איטה בהתרגשות וקמה משולחן הסדר.

אחר כך הרהר עוזיאל ימים רבים בסיפורה של איטה בורשטיין, ולפני הימים הנוראים, כשהמורה הסביר שכל האומר "אבינו מלכנו" מובטח שאין תפילתו שבה ריקם, שהרי בנים אנו לה' ומטבע האב לרחם על בנו, שאל פתאום עוזיאל איזה מין אבא הוא ה' אם מוכן הוא לראות שרוצחים את ילדיו ואין הוא קם ומגן עליהם כמו שקרה בשואה, והמורה היה נבוך מאוד וניקה את משקפיו ביסודיות רבה וליטף את מצחו, ואמר לבסוף שזו באמת שאלה קשה וחשובה מאוד, אבל אין זה תפקידם של ילדים בכיתה ד' לבקר את מעשי הקב"ה, כי גם הגדולים מאוד מתקשים להבין את דרכי ה', ואז עוזיאל שאל למה אם כן מצפים מהילדים לומר "אבינו מלכנו" ולחשוב שה' הוא אבא שלנו, כי הרי זה מפחיד לחשוב שיש לך אבא שכזה שאינך יכול להבין כלל את מה שהוא עושה...

בגני טל, בכר הדשא הענק של הגינה הציבורית, אבדה לעוזיאל שארית אמונתו. בכל הימים הסמוכים לגזרת הגירוש אירחו יהושע ומרים ויצמן בביתם את עוזיאל ואת אחיו. בשעות היום סייעו הצעירים ליהושע בחממות הגרניום שלו, ובלילות התגודדו עם שאר בני הנוער ששהו בגני טל באופן לא חוקי. בלילה שלפני הגירוש

ישבו כל החבריה על הדשא של משפחת ויצמן, ויהושע הפעיל את מערכת המנגל המשוכללת שלו, וצלה עבור כולם סטייקים ושוקיים וכנפיים של פרגיות, ואחד מאחיו של עוזיאל הוציא את הגיטרה והם החלו לפזם שירי קודש והשתוקקות הנפש של סעודה שלישית. לאט לאט התקבצו בני נוער נוספים לגינת החמד של יהושע ומרים, גינה שעצי פיקוס עבותים הצלו עליה, ויהושע קיבל את כל הבאים במאור פנים ובחיבוק אבהי, והוסיף עוד ועוד בשר על האש, כביכול אין שיעור למלאי הבשרים שבמקפאי שלו, וערם עוד ועוד פחמים על האש, והגינה כבר נמלאה המון רב, בניס מכאן ובנות מן העבר השני, כיאה וכיאות, וכולם פצחו בשירים מתרוננים. בתחילה שירי קודש וניגוני ערגה חסידיים, ואחר כך כל שירי ארץ ישראל הישנים והאהובים, ופתאום הגיעה קבוצה גדולה של רבנים, ולהפתעת הכול גם הם התיישבו על הדשא והצטרפו לשירה, והתרוממות הרוח הלכה והתעצמה, ועוזיאל חשב שמעולם לא שמע שירה כה יפה, ושהיא ודאי עולה לפני כיסאו של השוכן במרומים, והוא הלוא ירחם, אין ספק כלל שירחם, על כל האנשים הנפלאים החיים כאן, אנשים יראי שמיים, אנשי עמל כפיים, מצניעי לכת ופשוטי הליכות, שבאצבעות ידיהם הטובות הפריחו את שממת החולות, והוא חש בעוצמה האדירה שקורנת מן החבורה המלוכדת היושבת על הדשא, ומי יוכל להתגבר על תעצומות נפש שכאלה, ובוודאי אם יהין מישהו לנסות לגרשם מכאן, הוא מייד ילך שבי אחרי קסם האהבה שמנשבת ביניהם, אהבת איש לרעהו ואהבה לארץ ישראל, אהבה פשוטה ועמוקה כשורשי הפיקוס הענק המצל על גינת החמד הזו, אהבה רחבה מני ים שאין לה מניעים ותועלת, והיא צומחת לה היישר מעומקו של הלב, והנה, כנראה בכל זאת צדקו נבואותיו של הרב הקדוש שאבא כה לעג להן, ובאמת "היה לא תהיה", כי מי בכלל יכול להעז פניו כנגד מלך מלכי המלכים?!

אבל בבוקר הגיעו טורי החיילים והשוטרים, המונים המונים, והבעת פניהם חתומה ומשקפי שמש על עיניהם, וכולם נראים כמו מיסטר סמית מהסרט מטריקס, והחבר'ה כבר ישבו על כר הדשא בגינה הציבורית, אחוזים נואשות זה בזרועותיו של זה, רועדים ומבועתים, אבל מנסים להקרין ביטחון וגבריות, וגוש הבטון ניתר באחת משיפולי בטנו של עוזיאל אל מול ליבו, וכששחורי המדים ניצבו מולם החלו הדמעות ניגרות מעיניו, ואחיו הגדול שריה סינן מבין שיניו: "תפסיק מייד עם הדמעות האלה, אתה עושה בושות כאן לכולם", ועוזיאל בכה שאיננו יכול, ושחור מדים אחד נעמד מולם,

וחייך וקרא לחבריו: "תראו תראו, יש כאן מתנחלת בת... שכבר התחילה לבכות, תאמינו לי, כולם כאן נקבות, אנחנו אין לנו פחד". ושריה סינן פעם נוספת בקול ניחר: "תפסיק לבכות או שאני חונק אותך", אבל עוזיאל כבר היה בהיסטריה של בכי, ושריה לחש לו בשנאה: "אתה לא אח שלי יותר. אתה לא אח שלי, אתה סתם סמרטוט, אתה כתם על המשפחה שלנו"...

אחרי שנגמר הכול, ושריה חזר משלושה ימים של מעצר במשטרת באר שבע, התקיים במועצת משפחת אמתי דיון נוקב באירוע. שריה ננוף קשות וההורים כפו עליו, למורת רוחו ועל אף מחאותיו, להתנצל לפני עוזיאל. אבל כל הבנים הגדולים והבנות נזפו קשות גם באבא ובאימא על שהסכימו לשלוח את עוזיאל לגוש קטיף, כי מה כבר ניתן היה לצפות שיקרה לו שם, הרי אתם יודעים שהוא שונה מאיתנו ורגיש יותר, ואבא ואימא הרכינו ראשם והודו שטעו והבטיחו להפעיל בעתיד שיקול דעת יותר בוגר ואחראי.

עוזיאל היה פטור למזלו מן הנוכחות במעמד המביש.

*

עת ננער עודד שייך ממכוניתו של ספי חתנו והניח רגליו בכבדות המנוגדת לאופיו על המדרכה שלפני ביתם של ענת וספי, הוא דמה בעיני עצמו לדקל בקעה שתלשוהו מאדמת העמק הטובה ונטעוהו בקרקע הררית, סלעית וטרשית. הכול כאן כה שונה, לחשש בו קולו שלו, לא עוד רוח הקדים של שעות הצוהריים, המלהטת את הפנים המיוגעות... לא עוד ניחוח זבל הפרות וריח האדמה הצחיחה הנטחנת בימות החמה לגרגרי אבק. השעה הייתה אחת בצוהריים, הימים ימי הסתיו הראשונים שעוזו של הקיץ עוד ניכר בהם היטב, אך רוח צוננת ליטפה את פניו המיוגעות, ולטיפתה הייתה לו כמגע יד מפתה של אישה זרה. המזוודות נפרקו בידי הנכדים הצוהלים, והוא וספי עמדו עוד רגע להינפש ולצפות בנוף ההררי. עודד התבונן בשביל האבנים המדורג שנמתח בצד הבית ויורד אל חדרו המיועד. חלקת האדמה שבצידי השביל מעולם לא טופלה, ושלדי קוצים הכסיפו בה ונקשו ברוח הקלה.

"אינך מטפל בגינה!", קבע עודד ונימת קולו נזופנית.

"עוזוב, למי יש זמן? אם זה כל כך מפריע לך, נביא ערבי שינקה את

הגינה".

"מי שטוען לאחיזה באדמה, צריך לעבדה בידיו שלו", המשיך עודד בביקורתו.

"יש כרגע משימות דחופות יותר. לגדל ילדים, לחנך אותם, לפרנס. כשיבוא השלום, נעבוד את האדמה ונשב תחת גפננו ותאנתנו", התחכם ספי בזחיחות האופיינית לו.

"כשיבוא השלום, אתם כבר לא תשבו כאן, ואם תמשיכו לשבת כאן, השלום לא יבוא", פסק עודד בתקיפות.

"ניכנס הביתה", הציע ספי המותש, שוויכוח נוסף עם הזקן הנרגז היה הדבר האחרון שביקש לחוות ביום הקשה הזה. "אני הולך ונשחק בין דור ההורים ודור הילדים", הוא הרהר, "כאילו שהיו חסרות לי צרות משל עצמי".

בבוקרו של אותו יום הוא הסיע את עוזיאל לישיבה התיכונית בשדה יעקב, וליבו נשבר בקרבו כשהבחין בדרך כיצד צעיר בניו מתאמץ בגבורה שלא להסגיר את סערת רגשותיו ואת חרדתו מפני הבאות. כמה פעמים בדרך הוא רמז לעוזיאל שאם הוא מתחרט על בחירתו ללמוד בישיבה תיכונית שנמצאת כה רחוק מהבית, הוא רשאי, אפילו עכשיו, לחזור בו, ואיש לא יבוא אליו בטרוניות... הרי יש ישיבה תיכונית מצוינת, חמש דקות מהבית, ואם הוא איננו מעוניין בפנימייה, הרי יש תיכון תורני בכלל לא רע בירושלים, חצי שעה מהבית... ועוזיאל נלחם נואשות בבכי שקינן בו, והפנה ראשו לחלון ואמר בקול צרוד: "אבא, די, תרד מהעניין. כבר חפרנו בזה מספיק. אני יכול להחליט בעצמי היכן טוב לי ללמוד".

בתחנת הדלק של זיכרון יעקב, בדרך חזרה, הוא אסף את חותנו שהמתין לו במכונית של תל-עומרים. לעת זקנה החליט הסטליניסט הזקן, משום מה, לנטוש את קיבוצו ולבוא לגור בדירת החדר שבקומת היסוד של ביתם. כשהעלתה ענת בפני ספי את האפשרות הזו, הוא נענה לה מייד בחיוב, כיוון שהיה בטוח כי מי שמעולם לא החמיץ הזדמנות להאשים את המתנחלים בכל תחלואיה של מדינת ישראל, לא יעלה כלל על דעתו להתגורר בהתנחלות. ההכרעה נחתה עליו בסופו של דבר כרעם ביום בהיר... לא, לא, ויכוח עם הקומוניסט הזקן והטרחן הינו מעל ומעבר לכוחותיו, והוא שאל את נפשו לשוב כבר אל משרדו, אל

צינת המזגן ואל רשרוש הניירות המרגיע.

*

באו ימים אין חפץ בס. הילדים כולם עזבו את הבית – אלו לשיבות התיכונים ולישיבות הגבוהות, ואלו לאולפנות ולמדרשות. הבית ריק מיושביו, ועד שעות אחר הצהריים, כשענת שבה מן המרפאה, אין בו איש. עודד חש שריקנות באה ומשתלטת על חייו, כאותם זקנים בקיבוץ שחדלו לעסוק בכל מלאכה והם עוברים מענף לענף ומטרידים את העמלים בעצות ובהערות פרי ניסיונם העשיר. בשבועיים הראשונים הספיק עודד לתקן בידיו האמונות כל שדרש תיקון בבית אמתי – תריסים שבורים, כיורים סתומים למחצה, מכשירי חשמל שהתקלקלו והיו מושלכים כבר שנים כאבן שאין לה הופכין, ואפילו חולצות שנקרעו וענת לא הספיקה לתקן.

בשבוע שלאחר מכן שיקם עודד את גינתה המזונחת של משפחת אמתי. ספי שאל עבורו כלי עבודה מן השכנים, ובשעה חמש לפנות בוקר, עוד בטרם זריחה, החל עודד לנכש את הקוצים ואת עשבי הבר מן הגינה. האחיזה המוכרת במעדר ובקלשון נעמה לידיו החסונות, אף שריח אדמת הטרדה-רוסה היבשה לא דמה כלל לניחוח הדשן של אדמת העמק. בתוך שעתיים החלה הגינה להיראות כחלקת שדה מעובדת, וכששבו השכנים מתפילת השחר, הם נעמדו עם ספי ליד גדר הגינה, והתלוצצו על החתן הבטלן המעביד את חותנו בפרך. עודד שתק, בז להם בליבו ולא הצטרף לשיחת המרעים השנונה. בערב הוא מסר לספי רשימה של צמחים רב-שנתיים ושל פרחים עונתיים שעליו לרכוש במשתלה, וביקש שישגי לו עזרה בהכשרת הגינה הסמוכה לשביל היורד אל חדרו. סמוך לשביל נערמו סלעים שאפילו עודד לא היה מסוגל להזיזם בכוחות עצמו.

למחרת בבוקר התייצב סולימן לפני דלתו של עודד. סולימן, דודו של סוף, הקבלן שבנה לספי ולענת את ביתם, היה ישיש, כמעט בן גילו של עודד, אולם גם כוחו שלו היה עדיין במותניו. עודד חרק שיניו על גסות רוחו ואטימותו של ספי המגיים פועל ערבי לעזרתו, אך החריש. משך כל היום עמלו השניים יחדיו, מגירים נחלי זיעה, גופיותיהם הלבנות רטובות וכתפיהם החסונות מבהיקות בשמש, נאנקים, רוטנים ומקללים כל אחד בשפתו, פוצעים את אצבעותיהם בסלעים העיקשים ומשתפים פעולה בתיאום מופלא, באמצעות

מחוות זעירות ותנודות אצבע, ללא אומר ודברים. בהפסקה שעשו, כששעת הצוהריים הגיעה והחוס גבר, ניסה עודד להתקרב לסולימן. סולימן ישב לסעוד בצל המרפסת, ועודד הצטרף אליו. הוא הכין קפה שחור לשניהם, והניח על המגבת שפרש סולימן גבינת לֶפְנָה וזיתים סוריים דפוקים. סולימן אמר: "בחיים שלי עוד לא ראיתי יהודי שעובד כמוך", ועודד פירש את המחמאה כהכרת טובה וכהזמנה לשיחת רעים. הערבית שבפיו הייתה טובה למדי, אף שלא עשה בה שימוש כמעט חמישים שנה, והוא החל לתחקר את סולימן על משפחתו ועל קורות חייו. סולימן קימץ בדברים, ענה בקצרה לשאלותיו של עודד ולא ניסה מצידו לשאול את עודד מאומה. מוצא משפחתו מכפר ליד פלוג'ה, והמשפחה נמלטה ממנו בשנת 1948. יש לו 5 בנים ו-14 נכדים. לשאלותיו של עודד הייתה מגמה. הוא היה סקרן מאוד לדעת כיצד חש פועל פלשתיני המעבד אדמה שוודאי נחשבת בעיניו כקרקע גזולה, וניסה בערמוניות כפרית להטות את השיחה אל הנושא המבוקש. בסופו של דבר מאס הישיש הערבי בחיטוטיו של עודד, והוא אמר ברוגז קל: "אדוני, כל זה מה משנה? מה שהיה – היה. אני באתי כאן לעבוד והבוליטיקאים שישברו בעצמם את הראשו!" עודד נכלם והם שבו לעמלם. עם ערב שלמה המלאכה. הסלעים סודרו כולם מחדש, ובין גינת הבית העליונה לחדרו של עודד נבנו שלוש טרסות נאות, מלאות אדמת הר אדמדמה ותחוחה. השניים התבוננו מרוצים בתוצאות העבודה. "כמה ספי הבטיח שישלם לך?", שאל עודד. "אני מקבל את הכסף רק מסיף, לא מאף אחד", השיב סולימן. את המעטפה שהגיש לו עודד הוא קיבל ונתן בכיס חולצתו, ועודד קיווה שההמהום שנשמע מפיו היה ביטוי לשביעות רצון ואולי גם להכרת טובה.

בטרסות נטע עודד שתי גפנים מזן חברוני ועץ תאנה, וספי רכש ספסל עץ כפרי ונוח למראה שהוצב בין שתי הגפנים. מכאן ואילך נתפנו לחלוטין בקריו של עודד.

דווקא שעות אחר הצוהריים היו עבורו שעות של התרוממות הרוח. עודד היה מגיע לבית הכנסת כשהיה בטוח שתפילת המנחה הסתיימה, והיה מקשיב לשיעור המשנה. הוא אהב במיוחד את המשניות שעסקו בנושאים חקלאיים, ומשפטים דוגמת: "אין נוטעין ירקות בתוך סדן של שקמה, אין מרכיבין פיגם על גבי קדה לבנה, מפני שהוא ירק באילן", הציתו את דמיונו וגרמו לו הנאה כדי כך שעורו נעשה חידודין חידודין. הוא ראה לנגד עיניו יוגבים יהודיים,

אנשי עמל חסונים ופשוטי הליכות, שתקניים ומצניעי לכת, העמלים כל שעות האור בשדותיהם ומתכנסים לעת ערב בבתי המדרשות, לשם לימוד התורה לאור העששית. איש אוהב ספר ודעת היה עודד. בקיבוץ הוא היה ממארגניו של חוג מדעי היהדות לכל יישובי העמק, וחוקרים מכל כנפות הארץ היו מגיעים ומטעימים את אנשי העמל מפרי מחקריהם וממצאיהם העדכניים. בערבים, קודם ששקע בשנת עמלים, הקפיד רוב ימיו לקרוא כמה פסוקים מן המקרא, ובמיוחד אהב את הלשון העברית, המקראית והמשנאית. לעיתים קרובות היה נהנה להתווכח עם נכדיו הדתיים בנושאים מקראיים, ולהוכיח להם שסבם, הקיבוצניק הכופר, בקיא בתנ"ך יותר מכל תלמידי החכמים החובשים את ספסלי הישיבות.

בתום שיעור המשנה התקיימה תפילת מעריב, ועודד היה מקפיד לשבת כל זמן התפילה, כדי שלא ייחשד חלילה בהשתתפות בטקסי הפולחן הדתי. אחרי התפילה התקיים לימוד הדף היומי, וגם ממנו עודד למד ליהנות. מגיד השיעור היה רב היישוב, אדם מאיר פנים ורחב דעת, שגילה חיבה יתרה לעודד. בשעות אחר הצהריים היה עודד מעיין בגמרא עם פירוש הרב עדין שטיינזולץ כהקדמה לשיעור שיוורה הרב, ואחר היה ממתין בקוצר רוח כדי לבדוק אם הבין את הסוגיה כראוי. הפלפול הגמרתי שכה בו לו כל ימי חייו וראה בו סממן לעקמומיות המחשבה היהודית הגלותית, החל לשאת חן בעיניו. הרב המלמד השכיל להבהיר את הסברות התלמודיות ולגלות את ההיגיון המחשבתי המסתתר מאחוריהן. מדי פעם הקשה עודד על הסבריו של הרב, והלה היה מאזין לו בתשומת לב מרובה, ותמיד ציין לשבח את הנחות היסוד של השאלה. באחת הפעמים הקשיב הרב לשאלתו של עודד, שקע במחשבה, ואז אורו עיניו מהתפעלות והוא אמר: "רק אדם שניחן בהיגיון בריא יכול היה לחשוב על הבעיה באופן כה מקורי". עודד שמח על שפניו השזופות מכסות על הסומק שפשה בלחייו, והוא נזכר בנחת שרווה כששיבחוהו מוריו בהיותו תלמיד, לפני שבעים שנה.

אבל מה יהא על שעות הבוקר והצהריים? גם ענת החלה לדאוג וחששה שאביה ישקע בדיכאון קשישים, אך הפתרון נמצא במפתיע ובדרך אקראית. מנהלת בית הספר היסודי חלפה בטיול השבת על פני גינתם של ענת וספי, והתפעלה בקול רם מהשינוי שהתחולל בחלקת הקוצים המזוהה. ענת סיפרה לה כי האחראי לשינוי הוא אביה עודד שכל ימיו היה עובד אדמה, ולאחרונה עבר להתגורר

עימם. המנהלת מייד התעניינה אם אביה של ענת יהיה מוכן לקחת אחריות על גינת בית הספר שכיתת החינוך המיוחד של בית הספר מטפלת בה. עודד נענה בשמחה להצעה.

עודד מחבב את הילדים ההיפראקטיביים, שתמיד אומרים את אשר על ליבם ושאינם מסוגלים להעמיד פנים. בניגוד למורים האחרים הוא מניח להם להתפלש בבוץ ולהתיז מים זה על זה, ורק כשהם מתקוטטים הוא לופתם בחיבוק איתנים עד שהם נרגעים. נפשם של הילדים נקשרה בעודד כמעט מייד. הם מתפעלים עמוקות משרירי ידיו, מתרפקים עליו ומרעיפים עליו חיבה. בהפסקות הם עורכים עימו קרבות הורדת ידיים – שלושה ילדים אוחזים בכף ידו הימנית ושלושה ילדים אוחזים בכף ידו השמאלית, ואף פעם לא הצליחו להכניעו. עודד אף פעם אינו כועס עליהם כשאר המבוגרים כשהם מנבלים את פיהם, אלא מציע להם קללות עסיסיות בעברית מתוקנת תמורת הגידופים המכוערים: "למה אתם צריכים לקלל בערבית?! זו הרי איננה השפה שלכם... הנה כבר שאול קילל את יהונתן 'לבשת ערֹת אמך', וזו באמת קללה הרבה יותר חריפה..."

הילדים לומדים אצל עודד סדרי עבודה ומוסר עבודה, מהי חשיבותם של עבודת האדמה בפרט ועמל כפיים בכלל, ומדוע כה חשוב שגלמד לשתף פעולה בינינו ולסייע איש ביד רעהו, וכיצד עלינו לטפח את השתילים הרכים ולהגן עליהם מפני פגעי אדם וטבע, ומהם מחזור זרעים וקלטור ושאר כל הלכות עבודת האדמה שהיא, למען האמת, שורש העיקרים ויסוד היסודות.

עודד גם נוהג לשאול את הילדים מה למדו בשיעורי התנ"ך, ומציע להם בעורמה לשאול את מורותיהם שאלות כופרניות שיביכו אותן. הוא חש כי שליחותו היא להנחיל את הנאורות וההשכלה האמיתיות לילדים המסכנים שנאלצים להאזין להבליהן של מורות נבערות: "אז מה המורה הסבירה לכם? שיעקב היה צדיק ועשו היה רשע גמור?! שעשו היה שופך דמים?!... תבקשו ממנה להראות לכם היכן נאמר בתורה שעשו היה רשע שכזה! לדעתי רק מסופר שהוא כיבד את אביו ושאחיו הצעיר רימה אותו לא מעט. תספרו לי מה המורה ענתה, אבל חס וחלילה אל תאמרו לה שעודד ביקש מכם 'לשאול', היה עודד קורץ לילדים והופכם לשותפי סוד ולבעלי מזימה..."

*

אחרי יום הכיפורים שבו הבנים הביתה מן הישיבות. הכול הופתעו מן הגינה המוריקה שהכין סבא עודד, אך גם נכלמו לא מעט. עמלו של הישיש בן השבעים ושבע העיד על רפיון ידיהם.

במיוחד שמח עוזיאל.

השניים יושבים בשעות בין הערביים על הספסל, מתבוננים בנוף ההררי ומשוחחים. לשמחתו של עודד, עוזיאל שואל אותו על פרקי חייו הרחוקים, על מלחמת השחרור, על רחל, ועל ילדותם של ענת ושל גדי. לעיתים הם מתווכחים בנושאי השעה, אבל אף פעם לא מתלווה לוויכוח הטעם המר שיש לוויכוחים עם ספי. בעוזיאל אין אותה שביעות רצון עצמית שיש בספי, שמוציאה את עודד מכליו. הוא מקשיב לסבא בסבלנות, ולפעמים אומר: "אף פעם לא חשבת על הדברים באופן שכזה. אני עוד צריך לחשוב על זה בשקט".

"סבא, אבל אם אתה חושב שהאדמה הזו שייכת לעם אחר, למה התאמצת כל כך להכין כאן גינה חמודה כזו?"

"כי אני עובד אדמה בלי שום קשר לשאלה למי היא שייכת. אם יבוא השלום ותצטרכו לעזוב את ביתכם, אשמח לדעת כי... בוא נגיד, פטמה ואחמד, יושבים בצל הגפן והתאנה שנטענו ונהניס מפריים. את האדמה הזו עלינו לעבוד, את העולם צריך תמיד לתקן כדי שיהיה טוב יותר, ולא כדי שאנחנו נזכה להרבות עושר ונכסים".

עוזיאל שומע. הדברים מכאיבים לו, כי הוא אוהב את ביתו וכבר נקשר אל הגינה שהכין סבא, אבל הוא מרגיש שדבריו של סבא עודד יוצאים מן הלב.

"סבא, אתה זוכר את קלמר העץ שהכנת לי?"

"כן, ודאי", נענה הסב.

"אז הוא אצלי עד היום. כל שיעור אני מוציא אותו ומניח אותו לפניי. החברים צוחקים ממני כי ככה עושים ילדים בבית ספר יסודי, אבל אני אוהב לראות את הקלמר מול עיניי".

והסב מחבק בעוז את נכדו האהוב, ונדמה לו שלראשונה מזה ימים רבים הוא חש טעמו של אושר.

בשיעורי המלאכה של כיתה ג' עמלו בני כיתתו של עוזיאל על הכנת קלמר עץ. המורה למלאכה, טאוב הזקן מהיר החמה, מסר בידי כל תלמיד שני גזרי עץ אורן מלבניים, לבנבנים, ריחניים ומעוררי חשק לנוטלס ביד וליצור מהם דבר מה שימושי. תחילה היה על התלמידים לעגל בעדינות את פינותיהם המחודדות של גזרי העץ. עוזיאל התקשה כבר בשלב זה של המלאכה, ובתחילת השיעור פצע עצמו בשופין ודמו הכתים את גזרי העץ הצחורים. הוא גם לא הצליח לעגל במידה שווה את זוויותיהם של גזרי העץ. חלק מהן נתעגל יתר על המידה וכבר לא ניתן היה לתקן את המעוות. חלקה השני של המשימה היה מסובך הרבה יותר: המורה מסר בידי כל אחד מהתלמידים חרט, ובעזרתו היה עליהם לחרוץ חלל מאורך בגזר העץ כדי שניתן יהיה להניח בתוכו כלי כתיבה. ידיהם הרכות של רוב התלמידים לא הוכשרו לבצע את המלאכה, וטאוב הבין במאוחר כי כשל בהתאמת המשימה לגילם של תלמידיו. את תסכולו נהג לפרוק בגערות בילדים. שני גזרי העצים של עוזיאל כבר נראו כקרשים נושנים, מוכתמים, מחורצים ומבוקעים ללא כל תוכנית וסדר, המחוברים ביניהם בזוג מסמרים עקומים. עוזיאל נואש מן המלאכה ומשך שבועיים השתדל בכל דרך אפשרית להתחמק משיעורי המלאכה, עד שעלה על דעתו שסבא עודד, שמדי פעם עובד בנגריית הקיבוץ, יכול לסייע בידו. לקראת הביקור החודשי בתל-עומרים הוא ביקש מטאוב ליטול עימו לבית את יצירתו, כדי לשפרה ולתקנה. טאוב התבונן בשאט נפש בגזרי העץ המושחתים והנהג בהסכמה.

גם עודד הביט בחלחלה בגרוטאות העץ שהגיש לו נכדו ונענע ראשו במורת רוח. אחר נעץ מבטים מוכיחים בענת, שכביכול נושאת בנטל האשמה על שבחרה לקשור את גורלה בציבור אנשים שאיננו מסוגל לחנך את ילדיו לעמל כפיים ולעבודה יצרנית.

"בוא", הוא פקד קצרות על נכדו, ויחד הם פסעו נמרצות לנגריית הקיבוץ.

"מה בדיוק הם מלמדים אתכם שמה", בירר עודד בדרך בנימת טרוניה, "חוץ מאשר להתנדנד בתפילה, לפלפל עם האצבע ולגזול מהערבים עוד גבעה ועוד חלקת שדה. אתם באמת חושבים שהערבים באו לעולם רק כדי לעשות למענכם את כל העבודות השחורות, ושאתם תשבו לעד בחיבוק ידיים!?"

ציור נוף, שמן על בד, 100 X 120 ס"מ

עוויאל לא השיב. לפני כל ביקור בתל-עומרים אימא נהגה להזהיר את הילדים לא לאכול כלום מהמטבח של הקיבוץ ולא להיגרר לוויכוחים פוליטיים עם סבא.

בנגרייה שב סבא והתבונן בעצב בגורי העץ. "לא יצליח למאומה", הוא הפטיר, וליבו של עוויאל נצבט, כי לא ידע אם הכוונה לתוצאות מלאכתו או אליו עצמו. סבא העיף את גורי העץ אל ערמת הקרשים שנועדו לאשפה. אחר כמה שניות נמלך בדעתו, שב אל הערמה, נטל את הקרשים והניחם בערמת קרשים אחרת שקיווה כי אי פעם ניתן יהיה לעשות בהם שימוש כלשהו.

מערמה זו נטל סבא שני נסרים ישנים ועקומים והחל להקציעם. בנגרייה היו מונחות פיסות עץ חדשות רבות, אך מעולם לא עלה על דעתו ליטול שווה פרוטה מרכוש הכלל ולהעניקו למישהו שאינו חבר הקיבוץ. תחת ידיו האמונות נראו הקרשים עד מהרה כחדשים. בכמה תנועות זריזות ומיומנות עיגל סבא את זוויותיהם, ואחר החל לחרוץ בתנועות מדודות את חלל הקלמר.

אימא וסבתא קראו לעוויאל ולסבא להצטרף אליהן לארוחה הקלה בחורשה שליד המעיין. אימא הביאה עימם במכונית כריכים, סלט ועוגת תפוחים, בגלל הכשרות ומפני שסבא עודד התעקש שבני משפחה שאינם חברי הקיבוץ לא יסעדו בחדר האוכל, אף שיתר החברים לא היססו כלל לצרף את עדרי מבקריהם לארוחות בחדר האוכל. סבא ויתר על הארוחה, והמשיך באותן שעות לעבוד בנגרייה הקיבוץ, חורץ בסבלנות אין קץ ובעדינות רבה את גורי העץ. הוא הוסיף לעסוק במלאכתו גם כשרחל, ענת ועוויאל סיימו את הארוחה ויצאו לטיול של אחר הצהריים במשק ובסביבותיו, ורק כשהערב ירד וענת ועוויאל כבר ישבו במכונית, וסבתא רחל אמרה שהוא עם העקשנות שלו ודאי יעבוד כל הלילה על הקלמר והם כבר ישלחו אותו בדואר או עם מישהו שמגיע לירושלים, הופיע סבא מן החשכה והקלמר בידו. הוא צבע אותו בגוון סגול עדין והוסיף שכבת לקה שהיה צורך להמתין שעה ארוכה עד שתתייבש...

...ובכיתה נטל טאוב הזקן את הקלמר, ליטף אותו בעדינות ולחש בקול מרוסק לעוויאל: "מי הכין, מי הכין?"

"סבא שלי", אמר עוויאל, "אבל אני עזרתי לו", הוסיף שקר גמור.

טאוב צנח לכיסאו ובחן בהערצה את הקלמר. הוא רפרף באצבעו על מחיצות הדיקט שסבא ניסר באומנות והדביק בשקע הרחב שיצר בגזרי העץ, כדי להפריד בין עפרונות לעטים וכדי ליחד מקום נפרד למחק ולמחדד. סבא גם הוסיף בקלמר כמה מחיצות עץ למטבעות, וגודלן נקבע על פי גודל המטבעות: מחיצה אחת לכל סוג מטבע. שני צירי נחושת חיברו בין חלקי הקלמר, והוא ננעל בנקישה בסוגר של תיבת תכשיטים שקשה לדעת כיצד הגיע לידיו של סבא.

התלמידים ישבו במקומותיהם בדממה, כמו חשו בגודל השעה והבינו לנפשו של מורם הישיש.

"זו עבודת אומנות, ממש יצירת מופת", קרא לבסוף טאוב בקול רועד. "מי שיצר את הקלמר הזה הוא גאון, גאון, לא פחות מזה... תראו מה זה... כל החיים אתה עובד וחולם שיקום לך תלמיד שיעלה עליך, והנה דווקא בשנת עבודתי האחרונה התגשם החלום הזה..."

"אבל זה לא הוא עשה, זה סבא שלו", קראו כמה תלמידים שטופי קנאה, אך טאוב הזקן לא שעה לדבריהם, והמשיך ללטף באצבעותיו את קלמרו של עוזיאל כשאושר ילדותי מזדהר מעיניו.

החלל הפרטי

יוסי סוויד | מה אומר לאם

מָה אֹמֵר לָאִם
מָה אַעֲשֶׂה אִם
אֶפְגֹּשׂ אֶת הָאִם
מָה אֶשְׁתַּק
לֹא שְׁתַּקּוּ אַחֲרַיִם
מָה אֶבְכֶּה
לֹא בְּכוּ אַחֲרַיִם
מָה אֶזְעַם
לֹא זַעֲמָה אִם
מָה אֶדְבֵּר
מָה אֶצְטַדֵּק
וּמָה אֶנְחַם
דְּבַר שְׂכוּלָה
לְבִיָּאָה בַּמִּסְתָּרִים
הָאִם אוֹכֵל
לִשְׁמַע
זַעֲקָה
מְבַלֵּי לְפָחוּד
לְהַדְבִּיק
הָאִם אוֹכֵל
לְסַבֵּל אֶת הָעַמָּס
שֶׁל מַיִם רַבִּים
בְּצִלְלֵית מַעֲמָקִים
בְּלֵי חֲמִצָּן
בֵּין הַבְּטָנִים לְעוֹגִיּוֹת
לְתַמָּרִים
וּמָה אֹמֵר
אִם
מָה אֶדְבֵּר
מָה אֶצְטַדֵּק
מָה אֶנְחַם

נער, שמן על בד, 50 x 60 ס"מ

שרה שקל | יום הזיכרון תשע"ז

בעוד כלם זוכרים, ומזכירים
וזכרים מאוד

אני

שכחנית שקמוני

שכחתי מה שכחתי,

מה זה היה

תבשיל על האש

כביסה במכונה

ילד

כמה יש לי

מונה אצבעות בחשש

זה בסדר, עמדתי בספירה

הן זה מכבר פזרתי את עצמי לכל הרוחות

תולשת פסות פסות קטנות

ומניחה לרוח

ולא היה מי שאמר

אז במדבר

מעל הצוק הפתוח, שיש

לשמר עתק

כי איך תעמדי בבחינה

איך תדעי לענות נכונה על שאלות כמו

בת כמה את או

את שמך בבקשה

וכשהסכמתי להפער

(ושוב ושוב ושוב)

להיות תהום המקיאה את קרביה

להיות אדמה שותתת

שיקראו לי אמא.

איש לא צעק לי מעבר לפתח

שאזהר

לא אמר שאין שפוף

ורותח ומבעבע יותר מן האדמה

אז אני
שוללית עונתית שקמוני
מפזרת קריצות שמש
הנה בבואתך משתקפת
בי לעת עתה
עד שאתאדה
ואתגשם במקום אחר
בזמן אחר
אוקיגוס שקמוני
טפת דמעה שלך ואוקיגוס מלח ונהרות נהרות נהרות

(אבל מה השעה
ביום כזה
הילדים חוזרים מקדם
לארוחה
והתבשיל -
כבר על האש?)

לסדר את ארון הספרים

לספר על העצב זה כמו
להניח פרפרים שקפא מעופם
בתוך פעמון זכוכית.
צבעם המעשן יפה כל-כך
שהלב נצבט

במדף ליד פעמון הזכוכית
נשענים ספרי השירים בלי להסגיר
את הנצח שעבר מאז שקראתי בהם,
והקראתי אותם ולהם.

פעם הייתי נעצבת הרבה
אבל אז גם
דפדפתי שירים.

מוזר לסדר ארון ספרים.
להציג הרמונית שוא של מחשבות
שעונות על מלים
לידם עציץ קטן של שלות הנפש
ומאבן שכומס בתוכו את נצחיות היפי, שבאמת אין-בו-סוף
אפלו העצב
לספר עליו זה כמו
לסדר ספרי שירה במדף ספרים.

דמינו לרגע -
ארון ספרים חום תלוי על קיר.
בתוכו: פעמון זכוכית, מאבן, עציץ, ספרים
וסביבו: קיר לבן

מסתכלים לרגע מקרוב
אבל אז מתרחקים ומתרחקים ומתרחקים.

מיכה הכהן | סבתא זהבה

היית לי מחוז אהבה שלם ומרחק,
 חבוי בין ארבעה כתלים של
 בית קטן, ממלכה קסומה
 זמן קפוא, ישראליות עתיקה
 שמורה ומבדדת,
 כלאה בכהנת מקדשכם,
 או ספונה בחלקת שלותך.

היית טוה לנו גשרים,
 בין עולמך לעולמנו.
 במיתרי שפופרת טלפון מסלסלים,
 במכתבים בכתב-יד עגלגל-ילדותי
 שרצה לנצר אותנו ולהנצר
 ברצונך הבתולי של העופרת על הדף.

והיינו חוצים אליך
 שלוש פעמים בשנה,
 באים בשערי
 עץ מנגו ענק, בוגגויליאה פראית,
 אבני מדרך פצועות
 אופנוע עתיק על-פני הפתח.

וכמו תבשיל הקטניות
 שהיינו מעבלים בחרדת קדש
 בהקריאך קטעי עתונות סתמיים,
 בשפה בהירה, בקולך הנעים,
 התגדלו והתקדשו המלים באזנינו
 לקטעי מליצה,
 נשזרו בקור געגועים
 לבית שידע רק עלומים
 ואחר-כך לא ידע

צוריאל אסף

לזכר אחי אביעזר מאיר ז"ל

הבשורה על פי

הָרַגַע בּוּ
סוֹכְנוֹת הַחֵלֶל
הַפְּרָטִי שֶׁלָּךְ
יוֹצֵרֵת אֶתְךָ קָשֶׁר
כְּדֵי לְבָשֶׁר עַל
הָאֶסוֹן
נְעֻלֵי הַמְּבֻשָׁר מִקְרִיחוֹת וְעִיפּוֹת
כְּרַגְלֵי קְדוֹשׁ שֶׁל דָּת חֲדָשָׁה
וּפְנֵיו לֹא יֵרְאוּ, לֹא תוֹכֵל לְשֵׁאת עֵינֶיךָ.
כּוֹחַ הַמְּשִׁיכָה -
שֶׁל חֲפִידָה,
מְנַתֵּן בְּאַבְחַת
הַיְדִיעָה.
הַכָּאֵב מְשַׁחֵרֵר
אוֹתְךָ מִמְּשִׁיכַת הָאֲדָמָה,
לְרַחוּף מְסִיטָה.
אַהֲבָתְךָ וְיַעֲוֹדֵךְ
מְטָלִים כְּעֵגוֹן מְנַתֵּק
עַל קַרְקָעִית יָמֶיךָ
וְתַחֲתוֹר אֲלֵיהֶם
בְּרִיקָה, וְלֹא תוֹכֵל
לְגַעַת.

*

הַגְּעֻגוּעִים שֶׁיִּצְבְּטוּ מֵעֵתָה אֶת הַלֵּב
כְּמוֹ עֲפִיפּוֹן קְבוּעַ בְּשָׁמַיִם שְׁנַתֵּק
אֶת הַיְלֵד שֶׁהוּא הַחֲזִיק בְּקִצָּה הַחוּט

והילד מעתה מפקר לגורלו
מרתק לעד לאדמה הכבדה והעורת

והגעגועים שירתו את הדם
כמו לפתח את העינים
להושיט כף רגל יחפה מהמטה
ולגלות שוב שְהרצפה נשמטה מתחת לבית והבור הריק והנורא
ולהבין שְהרצוף והשטיחים שוב היו
רק חלום חולף
וכחלום
יעוף

איניומולדת לאח

איניומולדת שמח לאחי חובב האיגיון
הופ הופ טראללה, איניומולדת שנה.
מאז שהלכת כלנו מחליפים מקומות וכסאות
התה נמוג בכלים שבורים
כוכבים של אנים וחזוקים של ערק
והספל איננו מלא.
אין יומולדת שמח אחי,
צריך להחליף מקום.
שברת את הכוס
היא קצוצת ידיות מהדסת
אל קנקן השכר השחר.
בדמי הלילה עוטפים את הכוס השבורה
אנחות האח, התנשפות תנשמות
והתנשמיות ינשופים כבדות.
העטלף כתמיד מעפעף בכנפים עורות
ובשפמו הסמור.
"שתה אותי", קורץ הבקבוק
הכווץ שיגיע מיד כבר מפר.
"אכל אותי", מפתה העגיה
בדאי להכין את הראש לפגיעה בקורות הגג.
למד אותי את תורת היחסות ההפכפכה הזאת
אח קטן גדול שלי.
ודע שגם כשאתה מתרחק ואינד,
החיוך שלך נשאר
תלוי בלבנה בחסרונה,
ומאיר.

נעמה שפירא | כי שוב

באותו יום בכלל תכננתי להישאר בבית. אבל דוד התחנן, "אין לי מחליף בשבילך היום, אריה, פשוט תבוא". ואני ידעתי: חיילים. סטודנטים. אנשים ממהרים אחרי שלא קמו בזמן כי הם לא נרדמו בלילה כי הם ישנו בשבת מעט יותר מדי, ולך תמצא מחליף ביום ראשון בחמש בבוקר. הנחתי לה שתי פרוסות עטופות במגבת על השיש, כרגיל. כשפתחתי את הדלת נשמתי נשימה אחרונה של פחד לפני שיצאתי לקור המרגש של הבוקר, והתפללתי בדרך לאוטו והתפללתי בכל רמזור והתפללתי כשיצאתי לחניה הריקה של הרכבת, שבעוד שעתיים נהגים מיואשים יחנו בה את רכביהם על המדרכה, והתפללתי כשכיבתי את הפלאפון והתפללתי שתחכה.

גם היום הדוכן היה כבד יותר מאתמול ונותרה לי עוד דקה לפני שהם יתחילו לבוא. הלילה התעוררה בחטף, שלחה אליי יד מנחמת והעבירה אותה על עיניי. "סליחה", היא לחשה. אני כבר הזרמתי מילותי ממני והלאה בלילה הקודם ובוזה שלפניו ובכל הלילות כולם. אחזתי בידה בעדינות המאוזנת ביותר שלי, שמא תאחו בה חרדת השכחה אם תתעורר לפתע, אך אם ליבה ער הלילה, תוכל לחוש את כל רצוני קורא לה.

ונרדמה.

ראשונים הם תמיד ראשונות. נשים צעירות מהלכות זקופות, מוכנות ליום נוסף במשרד הצופה אל הנמל, משאירות אחריהן טבלאות מסודרות על המקרר שבהן כתבו מי אוכל מה ומי הולך לאן ומתי. הן מחייכות אליי כשאני מגיש להן את העיתון ומסרבות בידיעה. מאז פורים התקשתה להירדם. הייתה מסתובבת בבית יחפה, מחפשת עצמה בין הקירות והתמונות, מסתכלת עליי במבט שואל. תמר שלנו אמרה לי שבקרוב דברים יתחילו להשתנות ושאוּלי כדאי להתחיל לחשוב על עוד אפשרות. "אין עוד", אמרתי בנחרצות מבוהלת. תמר ידעה שאני יודע שבקרוב תהיה, אבל, תודה לאל, היא שתקה.

ירוקי מדים הם מגיעים בתורם, שולחים ידיהם אליי, ואני מנסה לשלוח עם העיתון דאגות של אם המנופפת לשלום לבנה הגיבור

ממרפסת הבית, כמו שתמיד דמיינתי כשחשבתי על איזה יתום שנוסע ביום ראשון לבסיס מאובק בנגב. ארבע הבנות שלנו מעולם לא יצאו בימי ראשון לפני שחזרתי מהעבודה. היא הייתה מכינה להן עוגיות תמרים, נבהלת כשלא היו מצליחות להרים את התיק הגדול בניסיון הראשון, ומשתדלת לדמוע גאווה אמהית בכל בוקר ראשון מחדש. גם היום הייתה ודאי נרגשת מהן, לו ידעה. הדמעות שלי נלחמות במחסומן, עומדות לבקוע, אבל אני מחייך ומחלק עוד ועוד את סיפורי היום, שנכתבו ונאספו בשעות החושך האחרונות. כשחזרו הייתה מספרת להן בדרמטיות את השבוע שלה ומקשיבה בצמא לסיפוריהן המתוקים, עד שהייתי קורא להן לארוחת הערב. האנשים העוצרים, אלה היודעים את שמי ואני יודע את שמם, הם האהובים עליי. הם לוקחים את העיתון רק לאחר ששאלו אותי מה נשמע ורק לאחר שעניתי שהכול נפלא. אני רואה אותם ממשכים לחייך למאבטחי התחנה, לנוסעים האחרים, לאנשים בעבודה, למגשרי הגשרים ולחוצי הכבישים, ואני שמח

וממשיך

לחייך ולחלק ולחשוב על הזוהר בינינו.

בתשע ושלושים הנחתי את ערמת העיתונים האחרונה, שתתחלק מעצמה, וחשבתי שוב על השמש והאם גם לה יש שמש משלה והאם לפעמים קשה לו לירח כשכל האור שלו הוא בעצם האור שלה. ספרתי בלב עד סוף החיוך, שזהרה שלי כבר כמעט ולא מזהה, והנה עוד בוקר עבר עליי בניסיונות לזכור איך הייתה מכינה ארוחות בוקר בשבע דקות וצוחקת עליי, מופתע, בכל פעם. איך הייתה מגבירה את הרדיו ורוקדת בסלון עד שכל הארבע היו מצטרפות אליה, צוחקות. היינו הולכים ברחובות הומי מכוניות ואדם, שומעים זה את נשימות זו, ובלי מילים הייתי שר לה. זהרה הייתה כופה עליי ללכת לישון מוקדם, ומעירה אותי בלחישה מחויכת כשהשעון המעורר שלי הפריע לה להמשיך לישון. רציתי להמשיך לחלום עליה זוהרת, רוקדת ומראה לי בצחוקה את העולם ואת עצמה, אבל בדיוק באותו היום זה קרה. ותמרי שלי התקשרה בשבע ובשבע וחמישה ואחר כך הפסיקה וחיכתה שאבא שלה יסיים עוד לפחות בוקר אחד רגיל לפני שאמרה בלי אוויר, "פשוט תבוא".

צבי סלע | תאמין או לא

(מהסדרה הגאוגרפית: "פלאי תבל")

יש איש חמור סבר בחוץ
המנקה את הרחוב כל בקר
עם מין מטאטא רצוץ -
מדי שחר אני נעור לאטי
לרחש הרך, החרישי -
אך רק כשהוא מגיע לפנה
השמש פתאום מגיחה לדרך.
ראיתי את זה בעצמי.

יש ילדה קטנה מאד
לא רחוק מכאן, בסרו השכנה
האומרת שאביה יקנה לה בסוד
את הנעליים הלבנות בחלון שמולה.
אך היא אינה בטוחה עוד
מתי ראתה היא אותו לאחרונה.
שמעתי את זה בעצמי.

ישנה זונה יפה כנצץ בוקע
בפנת הרמפה, בקצה,
שתבכה אם תנשק את עיניה
אחר כך כשתצא.
דבש הוא צבע פניה
ראיתי את זה, אני עצמי.

יש איש בחדר הקטן הלבן
ברחוב עשרים ושבעה.
עברו כבר שנים
מאז מלאו לו
שלושים
וארבע
והוא עדין רוצה
את אביו ואמו בחזרה.

האיש הזה, צלְבִּיּוֹ עַל כְּתָפוֹ
מְסִים עֲקָשׁוֹ
לְכַתֵּב אֶת זֶה
פֹּה.

אלחנן מילר | זה היה של סילביה

הוואנה, קובה

שוורץ הגיע למוסך ברבע לשבע בבוקר, בדיוק כמו שחאלד ביקש.

"בוקר טוב, מה הבעיה?" אמר חאלד, מתגלגל החוצה מתחת לפורד פוקוס אדומה.

"זה בעניין הרכב שלי. נורית המנוע שדלקה אתמול פתאום? אמרת לי לבוא הבוקר..."

חאלד הזיז את שוורץ הצידה, מנגב את הגרזי מידיו בסמרטוט, והתניע את הפז'ו. "אה כן, אני רואה. תשאיר אותו פה ותחזור בצוהריים".

שוורץ ירד לרחוב פייר קניג ואכל פלאפל. יושב על כיסא פלסטיק דביק של כתר, מביט בעוברים ושבים, באנשים הממהרים לעבודה, חשב לעצמו שאף פעם לא אכל פלאפל לארוחת בוקר. בטח לא לבד.

בשתיים עשרה וחצי חזר למוסך. חאלד ישב שם וצחק בערבית עם שני נערים, כולם לבושים חולצת טרנינג זהה. על השולחן עמדו קופסאות טונה חצי אכולות, שרידי פיתות ובקבוק פנטה פתוח.

"יש בעיה", אמר חאלד והביט לעבר המכונית של שוורץ, פניו מרצינים לפתע.

שוורץ חש צריבה בבטן, אותה צריבה שזכר מאז, כששמע את החדשות הרעות.

"המנוע שלך גמור. לתקן זה יקר מאוד".

"כמה יקר?"

"עזוב, אני אקנה ממך את האוטו באלף. לתקן זה יקר מאוד. רק משאבת מים חדש יעלה לך אלף, וזה בלי הטיימינג שהלך".

"אני רוצה לתקן", אמר שוורץ.

"חבל, תקנה חדש", אמר חאלד, והביט בחליפה האפורה של שוורץ

ובשעון היד שלו. ברור היה לו שמדובר באיש שיכול להרשות לעצמו רכב חדש, יקר הרבה יותר מפז'ו. "למה לתקן?"

"זה היה של סילביה".

"של מי?"

הפז'ו היה נושא השיחה שלהם בדיוט הראשון. סילביה הזמינה את הרכב הכסוף שבוע קודם לכן מהסוכנות בתלפיות, אך כשפתחה את הדלת -- המושבים עדיין עטופים בניילון, ריח של רכב חדש באוויר -- גילתה שיש לו מוט הילוכים. היא למדה רק על אוטומט. את המכונת השאירה חונה מול ביתה ברחביה והגיעה לבית הקפה באוטובוס. הם בילו את הערב בצחוק בלתי נגמר על לימודי נהיגה בירושלים ועל המבטא הארגנטינאי שלה.

שוורץ לימד את סילביה לנהוג על הילוכים במגרש עפר נטוש על גבעת המטוס. בערב אחרי שעברה את הטסט, נסעו יחד למגרש. הוא נהג. הם החזיקו ידיים, ואז סילביה יצאה מהפז'ו, התמתחה, והביטה באורות הנוצצים של גילה. שוורץ הגיח חרש מאחוריה, חיבק את מותניה ביד שמאל, ושלף בידו הימנית קופסת לבד כחולה ובה טבעת יהלום.

שבע עשרה שנים אחר כך סילביה איננה. המכונת שלה במוסך, ונורית המנוע דולקת.

"תן לי הצעת מחיר. בינתיים אחזור הביתה ואביא פנקס צ'קים".

כששוורץ חזר למוסך השמש כבר עמדה לשקוע, צובעת את השמיים בוורוד משגע.

"חשבתני על זה", אמר חאלד, סוגר בתנופה את דלת הברזל הכבדה של המוסך. "אני יכול לתקן לך את האוטו מחר, ואני יודע שאין לך בעיה לשלם, אבל אני לא רוצה. כמו בן אדם, גם למכונות יש זמן. תניע את האוטו וסע איתו עד הסוף. הנה, קח עץ ריח על חשבון הבית".

שוורץ לא התווכח. בדרך חזרה הרגיש שהמכונת נוסעת הביתה מאליה, כמו כלב זקן, נאמן, המריח את מלונתו. הנורית הכתומה הנושאת את סמל המנוע נצנצה על לוח המחוגים השחור כמו כוכב זעיר בשמיים.

מטפס על
קירות האמונה

יצחק צונה | אחד ולא בחשבון

בהן העור התפלל
את כל פתיחת אליהו הנביא הזכור לטוב בעל-פה
ואבא ממקום התפלה
אומר הכל ממנו יתברך
ואני הילד מטפס על קירות האמונה
בשבת הלכות בן איש חי
רבנו יוסף חיים מבגדד
זכר צדיק וקדוש לברכה
שנה ראשונה
שנה שנייה
והשכונה כבר נחרדה מיריות מלחמה
והתפלות הפכו לגעגועים
השדות לבתים
שהפכו לאנשים
שהפכו למלים
שאין בהן מחשבה כלל
כמו שאמר אליהו הנביא זכרו לברכה.

לבד

פְּעִימַת הַלֵּב
חוֹדְרַת
לְקַלְפַת הַשְּׂקָד
וְהַעוֹרֵב
כְּמוֹ עוֹרֵב
שׁוֹתֵק

דורון פוקסמן | געגוע

בְּבִרְכַּת הַכּוֹהֲנִים
מִתַּחַת לְטִלִית שֶׁל אָבִי שְׂאִינְנוּ
אֲנִי מִתְבָּרֵךְ בְּגֵעֻעַ
לְגוֹף מְקֻרֵץ חֵם
לְרִיחַ הַבֶּשֶׂם שְׂאֵהָב
וְלִרְגַע הָעוֹלָם עוֹמֵד מִלְכָּת
וְכָל הַחוּץ טִלִית לֹא קִיָּם
חַי רַק מָה שֶׁמְסַתֵּר שֵׁם
אֵי אֶפְשָׁר לְרֹאוֹת
אֵי אֶפְשָׁר לְגַעַת
וְהַלֵּב נוֹשֵׁק לְמַעַן.

אני יכול להתפלל?

שמים בצבעי אש
 צלצלו זמן מנחה
 עמדתי (אחזתי) ונסיתי לכוון לבי לשמים
 התמונה התחלפה במהירות בכביש מספר I
 מסלת רכבת
 שיח השדה
 להקת צפורים
 והמון כלי ברזל נחבאו אל הארץ.
 ולפתע קולו האוחז בהגה צעק לחלל
 מי זה עומד שם?
 איכה?
 ישבתי, ראיתי את פניו חרושות זמן וכאב
 ראיתי עולם מלא חסימות דרכים
 אני יכול להתפלל? שאלתי
 והוא הפטיר לעמתי
 גם אני התפללתי
 ואשתי מתה עלי בדרך
 אבל יאללה תתפלל.

ציור נוף, שמן על בד, 100 x 100 ס"מ

נחום אבניאל | וחבטתי

לפנים
כל העצים היו
דבר אלוהים ברות.
וכל הנשים
דבורה הנביאה ומרים,
וכל הקבצנים
משה ואהרן.

ואחר כך בא הרעש
ואלוהים
לא היה ברעש.
ואחר כך בא האש
ואלוהים
לא היה באש.

ואחר
דממה דקה.
וחבטתי בדממה
וחבטתי
וחבטתי

יצאה נשמת

אני מאמין

אחרי התפלה
אחזר להיות אדם,
המים ישובו לצנורות
הרוחות מן ההרים.

לא אשעה להבטחות.
מלים ישמשו אותי
לתאר רק את מה שישנו.

אפסע לאחור
אזקף את ראשי, ארכין אותו
רק בפני נכבדים, או
כדי לשמע היטב
את ילדי.

לא אאמין לדבר אחרי התפלה.
הקירות
ישובו לעמד איתן

יהודה ויטלון | כאוהב מדיח את ריחה

הוא הנגוד להתיר
מאצבעי את הציצית במלים "לעד
ולעולמי עולמים"

רוצה להמשיך ללפת בגדילים
כבסנסניך
לא לשחרר את צמתך אל הגן

להמשיך ולהיות פכור בהם
להאט הטעמות
ולהאריך בננות מאד מאודי

לא להפרם
בנשיקות פרדה חפוזות
שממוללות עורי

גלעד מאירי | התנעה

מדי

בקר

מדומם

ראש

מנוע

מטעין

מצבר

לב

בכפל

תפלין

וממשיך

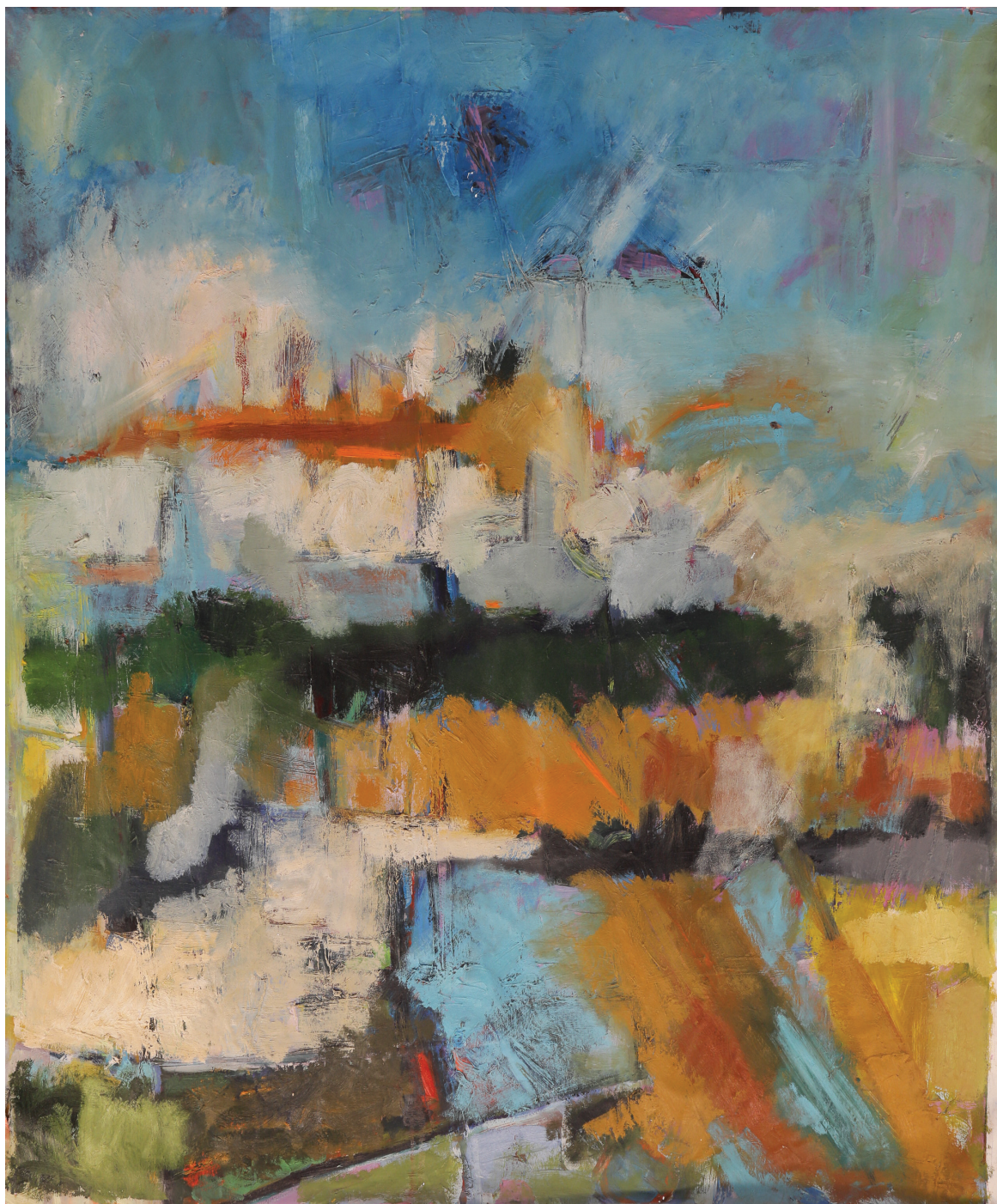
לדרכו

בעודו

דולק

נסיעה בירושלים

עוצר
לחדדי
שעובר
בכביש
ואני
מתכוון
לנוכח
התמרור
השחר
שכחתי
פגישת
עבודה
עם
אלוהים

ירושלים, שמן על בד, 160 x 140 ס"מ

אבינועם ביר | יבוא דודי לגנו

תְּשׁוּרֵי מְרֵאשׁ אֲמֵנָה יִנְתִּי
תְּשׁוּרֵי מְהָרִים
וְהִגַּן נְעוּל אֲחוֹתִי כְּלָה
וְרִצּוֹף שְׁלֵטִי גְבוּרִים

וְעוֹדֶה יִשְׁנָה אֲחוֹת קִטְנָה
וְלִבָּהּ טַלְלֵי שְׁחָרִים
וְנִרְדָּם הָרוּעָה וְקָמְלוּ שׁוֹשְׁנִים
וְרַק בָּהּ עוֹד סָבִים שׁוֹמְרִים

וְהַפִּיחַ הַיּוֹם וְלֹא נָסוּ צְלָלִים
וְהַפְּלִיגוּ זְמִיר וְתוֹר
וְאֵת שׁוֹלְמִית עוֹד נוֹטְרָה הַכְּרָמִים
שְׁחַרְחָרְתָּ וְלֹא מְאוּר

וְהַמִּים רַבִּים וְשׁוֹטְפִים הַנְּהָרוֹת
וְאוֹתָהּ לֹא יוֹכְלוּ כְּבוֹת
וּבְגַן הַדּוּדִים מִשְׁתַּכְּרִים כְּלוֹט
וְהִגַּן נְעוּל, אֲחוֹת.

אחור וקדם

בכלות עליך בלילות
בנפל ימים עד שחר
להשרף, להסקלהחנק
רצו
ושוב
ובשתיקות -
אינד.

לגמע ממצולות מדבר פפירות
לכרע לספקות
אליך.
לשמע בת הקול שלא נשוב
ושוב להשטף
פניך.

ואן גלך אל רוחך?
ואן נברח פניך?
לטבע בודדים באחרית ים
לדעת שהשואל
הנד.

לקחת יחידנו שאהבנו
את אותך
נעלהו לעולת
ימך
ושוב לפל ככוכבים אל היומיום
שכה נהיה
זרעך.

יפעת גלבר | בין השמשות

בין השמשות אני
מפנה את כפות ידי
אל הבור שבין החלות
מניחה את יומני
תחת מפת הדרכים

בין השמשות אני
קורעת קריעה
על יצירי שנחלמו במרוץ
התהדרקו בתאונת הדרכים
ורססו על הקיר לפני לידתם

המלים דוהות באור הנר
אני מניחה עפר בין עיני
בוכה את שברן שלא היה בי

בין השמשות אני
מקמטת תכניות אל קברן
נקיה אני יושבת שבועה
מעשי נמוגים אל גביע היין

רצועה הנני מקבלת כלה
מאמצת לבנת צנארה
מעלמת מנועים

ובאה בשלחן ערוך

במיתרי הכל
שוב זמירה נושבת

ייתכנותך

יִתְכַנּוּתְךָ שׁוֹטֶפֶת
בְּכַיֵּשׁ הַחוּף
מְגַלָּה אוֹתִי בְּנִתְיַב הַחוּלְף

יִתְכַנּוּתְךָ נוֹגַעַת בִּי
בְּעִיר הַגְּדוּלָּה
תַּחַת כָּל קוֹרָה

בְּכָל פֶּסַע
יִתְכַנּוּתְךָ
בְּכָל קֶרֶן חֲמָה

אֲנִי עֵרָה
בְּמִבְטָךְ הַנָּח עָלַי
אֶפְשָׁרִית

בכל סרלואי | כל שנה בחורף

.I

שוב אני אומרת לך לא. בכל העולם
 אני אומרת לך לא, באלוהים. קרא את הסימנים
 בעור בקצות אצבעותי, כאלם בתנועת גרוננו,
 כפרפר בין תפרי האור, כזמזום הגוף בנחילי הלילה.
 אני אומרת לך לא, גם הפעם לא,
 גם יעקב הותיר מלאך מדמם
 והפנה את גבו אל צדו המתאפק של הבקר.
 שנות אהבתנו זקנות מאתנו, שעה שאנו מתגעגעים זו לזה
 כמו נדונים אל החבל.
 אהבתי אותך. אני מספרת לך עכשו במלים,
 השפה היחידה שאנו מכירים.
 כל שנה בחורף אני חוצקת את אי ההענות מתוכי,
 רסיס חול מלב היהלום.
 נזרקת אליך כמו צפור לרוח בליל נדודים
 נאספת לבקר אל מה שנותר בי אחריד:
 כוח נואש של סרוב.

.2

מהלב הזה, מהאימה, מהבדידות
 לא רק שירה תגלד. לא רק רשימת פגעים,
 שער לבן, סבות להגיד לחיים לא, אלא מלבושי
 מלכות לנפש העירמה.
 אני חוצבת מסלעי לבי רסיסים קטנים
 מרכיבה בהם את פסיפס פניך.
 אלוהי, ענני בשפת הדומיה
 שכל גופי שתיקה, ואין צעקה ממני.
 בינתים אני נגרת אל בדידות הלילה
 כאבן אל שרשי הרקפות,
 עושה את החשך לגרות קטנים
 את תדהמת הלב למלים.
 נזכרת עכשו כמו גדון למות בריח הורד:
 לחמר הנפש הזה קוראים תפלה.
 יודעת, בין תפרי האבן
 שאין שיבה מלבד אל פניך
 ואין זולתך לבדידותי, לגאל.
 בין אבני הבזלת של הלב אתה נגלה לי בנקרת הצור
 משחזי אותי גזית, מתיך אותי בצער.
 כמעשה לבנת הספיר לפניך
 אתה מניח לפני את אבני בדידותך
 להזכיר את הבית הריק, התפללות העשויות חמרים חמרים
 רסיסי התמיד הצבורים לפניך כעולה,
 תפלה נוראה שאתה מתהפך בה

(טבת התשע"ז – התשע"ח)

פליס מרים קאהן זיסקין | כמעט אביב

עטָה אור בשלֵמָה נוטָה שְׁמִים כְּרִיעָה
(תהילים ק"ד, ב)

אור מביא
כנף היונה
לָבֵן
וכנף הָלָבֵן
יונה
על הכתל למעלה
לתוך קו
הראיה

ריאיון עם הרב תדהר אילון אזולאי אבישר וסיון הר שפי

עבודות האומנות המלוות את הגיליון הן מעבודותיו של הרב תדהר אילון אזולאי. הרב תדהר הוא ראש ישיבת המקובלים "שמן ששון" ומחבר סדרת הספרים "עץ התדהר" – כ-36 ספרים העוסקים בכוננות התפילה והמצוות על פי קבלת האר"י והרש"ש. הרב העמיד תלמידים הרבה, חלקם ראשי ישיבות בעצמם, וידוע בעולם הקבלי כמומחה בדרכי ההתבוננות והעלייה. לצד יצירתו ההגותית חיבר גם את הספר "חכמת האין סוף", המכיל טקסטים קצרים של התבוננות ושירה, וכפי שניכר מן העבודות שבגיליון, הריהו עוסק באופן עמוק אף בציור. פן נוסף בפניו המגוונות הוא השעון הלא לינארי שפיתח, ואשר נרשם כפטנט בישראל וכפטנט בין לאומי בארה"ב. זהו שעון שבו השעות משתנות בהתאם לאורך היום בכל מקום נתון ביקום. קבלת האר"י על פי פיתוחו של הרש"ש מייחסת חשיבות רבה לזמנים השונים ביום ובמחזור השנה עד לדיוק של שניות. על פי דברי הרב, אילו נחזור ונחיה על פי שעון זה, יוכל האדם לחיות ולהתאים את קצב חייו הרוחניים והגופניים לקצב תנועת היקום, ולהגיע להרמוניה של גוף, נפש, מקום וזמן.

כשאנו נכנסים לביתו שביישוב כוכב יעקב, עולה נכדו הצעיר של הרב לקרוא לו מהישיבה שבקומה השנייה, אך ההפסקה בלימוד מנוצלת בראש ובראשונה למענה לטלפון שמצלצל, וקטעי השיחה מעידים שהיא עוסקת בבקשת עצה וברכה לעניין רפואי.

אנחנו יושבים עם הרב בסלון ביתו המעוטר בעבודותיו. אשתו, איריס, מגישה לנו תה ואגוזים. למרות שלא מדובר ביום חופש הבית מלא בתנועה, ולאורך הריאיון נכנסים אל הבית ויוצאים ממנו בני משפחה, ילדים ונכדים, שמוסיפים לחיות המורגשת בבית.

נשמח לשמוע קודם כול מאיזה רקע הגעת ומתי התחילה המשיכה שלך לאומנות.

הוריי גרו בירושלים בתקופת המחתרות וקום המדינה, ואחר כך עברו לקיבוץ עין שמר הצמוד לחדרה, ושם נולדתי בשנת 1956. כשהייתי בן שש חזרנו לירושלים. למדתי בבית הספר היסודי

"סולד" למרגלות טלביה [בית הספר שבו למדו גם יוני וביבי נתניהו]. עד כמה שזכור לי, שם התחלתי את המפגש עם הציור. הייתי יושב מול חומות ירושלים וחולם. מדובר בשנים שלפני 67, אבל על סמך הסיפורים של הסבתות שלי שהיו ילידות ירושלים דמיינתי איך אני רואה את ירושלים שבתוך החומות – הסמטאות, האנשים, הכותל, הר הבית. דמיינתי, כמו חלום בהקיץ, שאני מטייל בעיר העתיקה, בשווקים, ומגיע לכותל. מתוך הכמיהה לירושלים והמסעות הדמיוניים, היד התחילה לצייר.

אפשר לומר שדרכו של הציור התחיל גם הקשר עם ה' יתברך, זאת אומרת ראיתי שהוא הצייר האמיתי. דרך הציור באה התובנה שהבריאה לא מקרית, אלא יש כאן מערכת שיטתית. כשהייתי בערך בן עשר בחרתי להיות דתי, החלטה שהחזיקה מעמד עד גיל ארבע עשרה בערך.

תוכל להרחיב איך זה קרה דרך הציור?

דרך הציור מגיעים להתבוננות עמוקה בטבע וחיבור אליו. אדם שמקושר עם עצמו יהיה גם מקושר במערכת פנימית עם הטבע, עם הנוף, וממילא יכיר את האלוקות. ההתבוננות העמוקה בטבע מביאה להבנה שחייב להיות משהו מעבר לו. זוהי הכרה עמוקה המגיעה מתוכה של ההתבוננות במציאות והכרת הסדר המופתי שלה – שהיש אינו עושה את עצמו, שהיקום איננו מקרי, ומחויב המציאות שיש בורא לעולם.

אחר כך התחלתי להתבגר בתהליך שהתערבבו בו שטחיות החיפוש של גיל העשרה עם עמקות של קשר. בתקופה ההיא, למרות שהמשכתי להניח תפילין, את רוב הדברים המעשיים עזבתי. בצבא הייתי בנח"ל וזכיתי להשתתף בהקמתו של היישוב מכורה בבקעה. במהלך השירות הצבאי הכרתי גם את אשתי איריס, שהאהבה החזקה בינינו נשמרת עד היום. תוך כדי השירות הצבאי הכרתי גם כמה ציירים מתל אביב והייתי איתם בקשר. במקביל, ככל שהעמיק הציור העמיקה ההרגשה שבורא עולם הוא הצייר האמיתי. אני זוכר שאחד התרגילים שעשיתי היה לצייר שמיים. שלושה ימים עמדתי מול השמיים ורק ציירתי, שמונה עשרה שעות ביום. בסוף יצא משהו קטן מאוד, עשרה סנטימטרים, אבל בנגיעה אחת וזה היה טוב. חיפוש. בקיצור, חיפוש. מתוך עצמי, מתוך האומנות, עם ה'.

אחרי הצבא התחתנו וגרנו בתל אביב. איריס הייתה מצוירת על קרמיקה ואני הייתי סטודנט לאומנות ב"קלישר", בית ספר גבוה לציור. מנהל האקדמיה והמורה המרכזי שם היה אריה מרגושילסקי, מאסטרו חזק. זה היה בית ספר מיוחד מאוד. היו שם אומנים טובים ומורים טובים, עם שיטה מתודית חזקה מאוד שנותנת שחרור.

גרנו באזור שבזי בתל אביב, אזור עם הרבה בתי כנסת תימניים. הם היו יושבים שם בין מנחה לערבית, והייתי מצייר אותם. תוך כדי הלימודים בבית הספר הגעתי למצב פנימי יותר, התקדמתי לאט לאט תוך כדי חיפוש, תסכול, קשר עם הטבע, קשר עם עולם פנימי וביטוי בציור.

הכניסה לעולם פנימי יותר לוותה גם במעבר לציור מופשט. אני זוכר גם את המחשבה שהתגבשה בי אז שאומן אמיתי לא יכול שלא להאמין. במפגש הפנימי עם עצמות הנפש, בהכרח שהאלוקות מפעמת שם. בעקבות ההבנה הזאת התחלתי ללמוד קבלה אצל הרב בנימין אשלג עליו השלום, בנו של בעל הסולם.

הכניסה שלך לעולם הקבלה התרחשה במקביל להתפתחות בצד האומנות?

לא, כשנכנסתי לעולם הקבלה, היצירה הומרה בקשר פנימי, עצמי, בין עצם הנפש הפשוטה לבין הבורא. מן הבחינה הזאת הרגשתי שהיצירה מגבילה אותי. הרגשתי פער עצום בין התפיסה הפנימית שלי לבין הביטוי החיצוני באומנות. לפעמים כן הייתי תופס מכחול, אבל לא באופן מקצועי אלא כחלק מן ה"מחלה", כלומר מתוך עוצמה פנימית של צורך. זאת כבר לא הייתה דרך החיים שלי. הרגשתי שהקבלה עמוקה יותר מן היצירה, זאת אומרת מובילה אותי למקומות עמוקים יותר.

אבל גם השפה הקבלית היא כלי למה שמעבר לכלי?

נכון, אבל כאן החסידות עוזרת. הקבלה ביארה את דרכי ההנהגה, את המחשבה האינסופית כביטוי, את המחשבה שקדמה לבריאה ואיך נבראו העולמות עד התוצאה של עשרה מאמרות והחומר. החסידות העלתה את כל המערכת הזו למערכת אין סופית. לעולם למדתי קבלה וחסידות ביחד, וזה גם מה שאני מלמד היום. החיבור בין האינסוף לבין הגבול ובין הגבול לאין-סוף עומד במוקד העיסוק

אבני החושן, שמן על בד, 105 x 170 ס"מ

המחשבתי גם בשיעורי ההתבוננות והעליות על פי הקבלה שאנחנו מעבירים כאן.

הכיוון הכללי הוא להכניס את הגבול כביטוי בשורשים שלו האינסופיים. זה בעצם הרעיון – מתוך הגבול, להבין את השורש האינסופי.

כשקראנו את ספרך על האינסוף, ראינו שם תנועה הפוכה – מהאינסוף לכאן.

גם זה נכון, כמובן. אבל תיארתי איך היה התהליך אצלי – מתתא לעילא. ואחר כך בחוכמת האין סוף גם מעילא לתתא.

בשנים האחרונות הרב חזר לעיסוק אינטנסיבי גם באומנות. ממה בעצם נבעה החזרה לאומנות?

בשנתיים האחרונות אני מקדיש שני חצאי ימים לציור, ואני רואה את זה כעבודת ה' פנימית מאוד. החזרה ליצירה הגיעה מתוך ההבנה שלא נכון לוותר על כוח מכוחות הנפש. הרי מלבד עצמות הנפש קיימים גם כוחות הנפש. כוחות הנפש מבטאים את עצמות הנפש כשם שהספירות מבטאות את האין סוף. לכל אחד יש עשר ספירות וכל ספירה מהווה איזו יכולת מסוימת – "חוכמה" זה ביטול, ו"בינה" זה השגה, וכך הלאה, לכן זה לא נכון להפריד חלקים מהנפש שלך. אדם צריך להיות נאמן לכוחותיו הפנימיים, ואם ה' נותן את חוכמת הציור ואת היכולת לכתוב אז זה חלק מעבודת ה'. זה לא מפריע, להפך, זו תפילה. רק במכלול השלם של כוחות הנפש, כל אדם לפי כוחותיו, מתבטאת האלוקות.

אתה יכול לחדד את המקום הזה? מה בעצם היה חסר בלי הציור? אפשר להגיד שזו הרגשה של "גלינו בארצנו", זאת אומרת, למרות שגם היום רוב מוחלט של הזמן מוקדש ללימוד תורה ולתפילה בכוונות, קיימת בלימוד נקודת סיכון. לא עצם הלימוד, אבל התפיסה שבורא עולם נתון רק ב"בינה", שהגבלנו אותו בתוך מערכת שכלית חזקה. הבינה היא חשובה אבל יש לנו עוד ספירות, אנחנו לא רק שכל. ולהישאר רק בשכל זה גם גלות הבינה כי היא נשארת לבד, גולה מן המכלול.

אבל יש נקודה פנימית יותר: הבינה משאירה אותנו ב"יש", בשכל וההבנה של הקיים, ואין בה נקודת ביטול. נכון שמצד אחד במה שמעבר ליש – "לית מחשבה תפיסא בך", אך מצד שני אם אתה רק ביש הקב"ה לא איתך, "אני והוא לא יכולים לדור בכפיפה אחת". כלומר אם אני כל הזמן בתוך היש, אז עוד פעם אני מנתק. מן הבחינה הזאת דווקא באומנות יש נקודת ביטול.

ומצד שני, הדי בביטול אין אני?

בשלב ראשון זה נכון, אבל ברגע שאתה נכלל בקב"ה – קיבלת את עצם הנפש. עצמות הנפש זה מה שהקב"ה הטביע בנו, אז אם אני בטל אני מקושר באותו זמן עם עצמות הנפש, זאת אומרת אם היא ערה. הביטול מביא אותך אל עצמותך, זה עצמותך ולא אתה, ובמקום הזה מפעמת האלוקות.

אפשר להגיד שזוהי שעת בין השמשות, שהיא לא מן היום ולא מן הלילה, והגמרא אומרת שהיא כהרף עין. וכן על הארון אומרים חכמים שאינו מן המידה. יש כאן עניין עמוק של שלילת השלילה. מה פירוש "שאינו מן המידה"? נניח שקודש הקודשים הוא ברוחב של עשרה מטרים, אז אם נמדוד מן הארון ימינה נקבל חמישה מטרים, וכך אם נמדוד שמאלה. אז איפה הארון? כאן הנקודה – אחרי ששוללים את היש שוללים גם את השלילה, ואז מתגלה העצם. ובנקודת האמצע הזאת, שהיא לא מן המידה לצד הזה, ולא מן המידה לצד הזה, שם בין הכרובים דיבר ה'. ה' מדבר עם משה "אחרי המדבר", כלומר, אחרי הביטול והשלילה. בסופו של דבר בביטול האני, בביטול המדידה, אתה מגיע לחלק שלך בו, וזו הנקודה שבה אתה באמת חי. אז אתה חי, שם ולא ביש. זו הנקודה של חיי נצח, חיים שמעבר לחיים הנמדדים בזמן.

ואיך מתרחש התהליך הזה דרך האומנות?

השלב ההתחלתי בכל ציור הוא לראות את הדבר. אתה מסתכל עליו, אתה לא צופה. צופה זה כבר מצב של ביטול, שאתה בטל כלפי המקום שאתה צופה אליו ואין כאן שניים אלא רק אחד. אז בשלב ראשון אתה מסתכל על הדבר ומנסה לצייר. לאט לאט אתה חודר. אבל במה אתה משתמש, באיזה כוח נפשי באותו זמן? בכוח הנפש החיצונית. ולאט לאט אתה מובל ומשתחרר, עובר

למקום פנימי יותר, עד שאתה ואובייקט הציור הופכים להיות אחד, כלומר זה לא אתה והוא, אלא אתה המכחול, הבר, הצבע. זה דבר גבוה, באמת דבר גבוה, ביטוי של עצמות האין סוף.

הכניסה למקום הזה היא כמו ייחוד, כמו ההתבוננות והעלייה בדרכי הקבלה, שמובילות למציאות שאתה והאינסוף אחד וכל השאר עובר באמצע.

באחד התרגילים שעשיתי, בינתיים ללא הצלחה גדולה, לקחתי מכחול, ויש בד בתוך, אבל במחשבה ראיתי שאני מצייר באינסוף. כלומר, יש כאן משהו באמצע שסופג אבל לנסות להתבטל לגמרי. זה עדיין לא מוצלח, אבל זה הכיוון, בראש שלי זה כבר מצויר טוב...

זה בעצם חייב להיות רצוא ושוב?

כן, נכון. כשנפרדים מהאובייקט וחוזרים להסתכל עליו מבחוץ, זה לצורך אותו הדבר, זה חלק מן התהליך השלם. אני חושב שאם ה' יזכה אותי להמשיך ולהשתלם בזה, זו הדרך שנברא מוגבל כמוני יכול להגיע בה לאיזו שלמות. לשם כך בעצם בא הלימוד המקצועי של הציור. הוא נועד לשכלול ואימון של הכלים, כך שיהפכו לטבע בצורה שלא יהיה צריך לחשוב עליהם, והיד תשתחרר ותבטא באופן בלתי מתווך את עצמות הנפש. רכישת הכלים היא בעצם רכישת שפה, כך שאפשר לבדוק את מה שאתה עושה במעבדה. כשם שבלימוד הקבלה צריך להכיר את שפת הקבלה, ואז אתה רואה אם מה שאתה מחדש מתאים או לא – כך גם באומנות יש שפה, ואני חוזר עכשיו ללמוד אותה. אחר כך, מתוך השפה, מתוך הגבול, אפשר להגיע לאין גבול, למציאות אינסופית. זאת אומרת, צריך את שפת האומנות בשביל לבטא בתוך הגבול את עצמות הנפש הפשוטה. צריך באמת להיות נגן. אם תהיה זייפן, אתה לא תוכל להגיע. נכון שמצד אחד הגבול מגביל, וניתן לשאול – למה צריך כלים? אבל מצד שני, זה מה שנקרא "נעוץ תחילתן בסופן", כלומר המחשבה העליונה – הכתר והחוכמה בשפת הקבלה – נעוצה בסוף, במלכות, בתוצאה המוגבלת. אז אם אפשר להגיע למערכת מאוזנת ונכונה ביניהם, הכלי המוגבל לא מגביל. אדרבה, דווקא הוא מגלה את נקודת העצם העליונה.

וההרגשה הזאת של הגבול וההשקעה המרובה בו שאומנות מחייבת, לא יוצרת ריחוק או ניכור למי שחי את הפנימיות? אני רואה את האומנות כמפגש פנימי של עצמות הנפש עם הכלי. למרות שהכלי מוגבל, הפנימיות, עצמות הנפש, עוברת דרך היד והמכחול. אומנם יש פה איזה סינון, איזשהו פילטר, מסך. לכן לא באמת עובר מה שאתה רואה. בכל אופן צריך לזכור שמעבר לאומנות ישנה האומנות הפנימית שלא נתונה לביטוי. יש ציור, ויש ציור שבציור שעדיין לא בא לידי ביטוי, הפנים של כל המערכת. הנפש כן יכולה להשיג את המקום הזה, אבל לבטא אותו זה מאוד קשה, פה יש פער אמיתי. אם נגיע למקום הזה, כמו שאנחנו תופסים בנפש את האלוקות המפעמת ביקום, אז אולי נוכל גם לבטא את זה. זאת השאיפה. אבל אומן לא חייב להתייחס רק לתוצאה הפיסית המוגבלת. ברגע שהוא מחובר פנימה והוא יוצר במערכת פנימית לא כתובה, זה בסדר, לא צריך תיעוד. מצד זה יש בחינה שהתיעוד רק מפריע.

ומה הערך של מה שנוצר?

ביחס לאומנות הפנימית, יחסית נמוך. פה התסכול של רוב האומנים. אבל בכל אופן זה מקשר עם עצמיות הנפש, זה כמו תפילה. יש פה מפגש וזה בסדר גם שיש תסכול, זה חלק מאיתנו.

מעבר לציור אתה גם כותב. הוצאת את חוברת השירים "חכמת האין סוף" [כמה מן השירים מובאים בגיליון]. ועכשיו עומדת לצאת חוברת נוספת ששמה "מעבר לגבול". אתה יכול לומר משהו על ההבדלים בין הערוצים השונים של היצירה?

הציור יותר מושך אותי, אבל הכתיבה פנימית יותר. כשנכנסים לרובד פנימי בנפש, היד זזה בהתאם לנפש, ללא חציצה. נכון שפנימיות הלב עצמה היא גם מעל הבעה במילים. אבל התיווך של העט והמילים הוא תיווך קל שחוצץ פחות.

מילים לא מוגבלות יותר מצבעים?

גם המילים מוגבלות, אבל אחרי שאדם רוכש את השפה שלו, הקשר עם עצמות הנפש הוא מהיר ומיידי. בציור הצד של הכלי הוא משמעותי יותר. זה עיסוק בחומר, לא במילים. כתיבה היא

לבוש קרוב יותר אל עצם הנפש. בציור אפשר להיכנס לאיזה מקום ופתאום הוא דורש עוד שכבה, ואז צריך גם ייבוש. ולך תחזור עכשיו לחוויה המקורית בשביל להמשיך את התהליך.

ובכל זאת, למה ציור?

קודם כול, הציור הוא חלק ממני, ודבר שני, הציור מקשר עם האינסוף בצורה עוצמתית יותר. כמו שאומרים בקבלה – "נעוץ תחילתן בסופן", כלומר, דווקא הנמוך יכול לבטא מקום פנימי ועמוק יותר. גם מבחינת הצופה, הציור מעביר את הנקודה באופן ישיר ונקי יותר. הכתיבה דורשת את ההבנה של הקורא, והקורא כבר מכניס בצורה משמעותית יותר את העולם שלו, את השפה שלו, שיש בהם בחינה של מסך שחוצץ. בנוסף, הכותב כותב מעומק הנפש, והקורא מתייחס אליו מעמקות השכל שהיא מדרגה נמוכה יותר. גם כשאני חוזר לשירים שלי זה תלוי מאוד באיזה מצב אני נמצא. קשה יותר לחזור ולקלוט את החוויה המקורית.

כשאתה ניגש לקנבס, אתה ניגש "יודע" או "לא יודע"?

שאלה טובה, זה מאוד תלוי. לפעמים אני לא יודע ואני משתמש בגורמים חיצוניים, אובייקטים שאני מצייר על מנת לחדור פנימה. אבל לפעמים אני נכנס לסיטואציה מסוימת פנימית, ואז פתאום קיים איזה דחף יצירתי. במקרה הזה הקנבסים הם גדולים, האנרגיה הפנימית מתפרצת והיא לא יכולה להצטמצם לבד קטן. לפעמים זה לא מצליח, אבל זה לא משנה, אם נפחד לא נצליח אף פעם. מה שחשוב בתוך כל התהליך זה לא אני, זה ה'. הנהגת ה' כפי שמפעמת בנו, ויהי רצון שלא נפריע לה להתגלות. בשביל זה צריך לשכלל את הכלים, אתה צריך להיות משוכלל בכל עשר הספירות שלך. כשנכנסים לעצמות הנפש, אז זו בטרייה בלתי נגמרת, זה לא דועך. מאידך, אם נקודת המוצא היא מימוש עצמי, בלתי נמנע שהיא אוש יופיע בסוף, זה נגמר.

איפה בעיניך עומד הציור המופשט מול הציור הראליסטי?

הכניסה שלי לעולם הציור הייתה מופשטת לחלוטין, ממש מופשטת. זאת אומרת, עניין אותי הצבע, השפה, הקשר של הנפש עם הביטוי. אחר כך הייתי צריך להגביל את עצמי במערכת טכנית, כדי בהמשך לפרוץ אותה.

הראליזם ממש, אני חושב שהוא צריך להיות בעל חזון מאוד גדול, עפיון גבוה, בשביל להגיע דרך זה לאינסוף. אני אישית לא יודע איך לעשות את זה, אבל אני חושב שיכולים להגיע גם דרך ציור נוף או דמויות, לאותם רבדים. הנפש שלך יודעת את השפה, רק צריך לאפשר לה את זה. זוהי נקודת הביטול כלפי עצמך, כלומר שהביטוי יהיה תואם לעצם הנפש. אתה מאפשר לרובד הפנימי לעבור דרכך. ולכן, אני לא מתוסכל שאני לא מצליח, אני באמת לא מצליח. לפעמים יוצא ציור טוב אבל זה לא משנה לי כי אני מצייר במקום אחר. בטכניקה אני על הפנים, אבל אני מצייר בפנים ושם אני מקושר איתו.

זה עוד דבר שחשוב להדגיש, בעולם האומנות קיים הרבה פעמים רצון לחדש כתנועה של אוונגרד, כלומר לכתוב בצורה שאחרים לא כתבו, לצייר בצורה חדשה שלא מציירים בה – זו לא מוטיבציה שיוצרת אומנות אמיתית פנימית. אדם צריך להתחבר עם הנקודה הפנימית שלו, דווקא עם המקום שבו הוא "אין", ושם קול ה' נמצא.

בתוך עולם הקבלה אתה עוסק רבות בעולם של הכוונות – כוונות התפילה והמצוות על פי האר"י והרש"ש, והוצאת ספרים רבים של פירושים והדרכות בעניין זה. לעיתים נראה שהכוונות הן עניין טכני. מה מקומן בעבודת ה'?

עניין הכוונות תלוי ברובד שבו נמצא האדם. יש מי שיכול לתפוס את זה רק ברובד טכני וגם זה טוב, כמו שיש אומנים שיכולים לצייר היפר-ראליזם והם טכנאים, אבל יש כאלה שמציירים היפר-ראליזם והם באמת אומנים. זאת אומרת, כל דבר אפשר לתפוס ברובד החיצון שלו, המעשי, וברובד פנימי. לגבי התפילה, אם יודעים ומכוונים את התפילה, אז כמו שהבעש"ט כותב – התיבה מאירה, ומתוך הדיבור אפשר להגיע לאין, להתכללות איתו יתברך במידה שאדם יכול. כמו שאמרנו, גם בציור אפשר להגיע לאותם המקומות. כמו שהתפילה היא ביטוי כך גם הציור, אז מה זה משנה אם אתה משתמש באותו זמן במכחול? זה כמובן לא "שמונה עשרה", והעבודה העיקרית נמצאת בתפילה ובלימוד, אבל גם זו דרך עמוקה שאתה מתקשר איתו, עם האין. כל כלי שאיתו אתה נכנס לרובד פנימי עם עצמות הנפש שלך, מקשר אותך איתו יתברך. ואין צורך כאלוקינו – אין צייר כאלוקינו.

תדהר אילון אזולאי | שירים מתוך 'חכמת האין סוף'

*

כְּאִשֶׁר אֶתָּה יוֹדֵעַ
אוֹ מְשִׁיג
וְאִף בְּדַקּוֹת שְׂבִדְקוֹת
אֶתָּה תַּחַת מְמִשְׁלֵת
הַתְּנוּעָה
וּכְשֶׁזֶה יוֹסֵר
שֶׁם מְקוֹם הַשְּׂקֵט.

*

בְּשֶׁהֶכְלִי מִשְׁתַּלֵּט עַל הָאוֹר
אֵין הָאוֹר יְכוּל לָבוֹא לְיַדִּי בְּטוֹי
אֶךְ עוֹמֵד שָׁם בְּקִיּוּמוֹ הַנִּסְתָּר

וּכְשֶׁנַּעֲשֶׂה
מִמְשׁוֹת
הָאוֹר דּוֹעֵךְ
גַּם הֶכְלִי אֵינוֹ,
חֲדַל.

בְּהִכָּרַח נוֹפֵל לוֹ
מִמְקוֹמוֹ הָעֲלִיּוֹן
וְיוֹצֵר מְקוֹם מְחֻדָּשׁ
שֶׁשָּׁם מַעֲט מִן הָאוֹר שְׁנוֹתֵר
מְחִיָּה
אֶת קִיּוּמוֹ הַנִּפְסָד
וְגַם הָאוֹר מוֹצֵא שָׁם לְמַטָּה אֶת בְּטוֹיו הַמְרֻכָּב.

וּכְשֶׁהֶכְלִי מִשְׁתַּלֵּט עַל הָאוֹר

גוֹבֵר הַמְחֻסָּר
הַשְּׁתוֹקֵקוֹת אֶל הַשְּׂדֵשׁ
מִתְבַּטֵּל אֶל הָאוֹר
וְעוֹלָה בְּחֻלְקוֹ
אֵט אֵט
וְחוֹזֵר לְמְקוֹמוֹ הַרְאוּי
הָעֲלִיּוֹן
הַנִּשְׁגָּב.

*

בְּשֶׁנִּכְרַח הַגָּבוֹל
רַק אֵז נִתֵּן לֹמֵר בְּלִי גָבוֹל
אֵין סוּף